

Μόνιμη Προσωρινότητα - Διατοπική Κατοίκηση

Διπλωματική εργασία
της φοιτήτριας Μαρίας Χρήστου

υπό την επίβλεψη
του Κωστή Παναγιώρη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Ιούνιος 2015

Περιεχόμενα	
Περίληψη	9
Πάντινα	11
Βελιγράδι	12
Σαβαμάλα	13
Κεντρικά Γραφεία της Energorprojekt	15
Vilém Flusser	27
Σχεδιαστικές Αναφορές	28
Αναφορές από την πόλη του Βελιγραδίου	29
Η πρόταση	31
Πρόγραμμα χρήσεων	32
Διαγράμματα κυκλοφορίας	34
Σχέδια	36
Οπτική Αναπαράσταση	58
Βιβλιογραφία	62

Περίληψη

Σκοπός της διπλωματικής είναι η ανάπτυξη ενός προγράμματος που υπηρετεί την ημιμόνιμη κατοίκηση και η σχεδιαστική εφαρμογή αυτού σε διαθέσιμα κτίρια του κέντρου της πόλης. Το φαινόμενο του σύγχρονου νομαδισμού και της κινητικότητας πληθυσμών (population shift/

mobility) καθίσταται ολοένα εντονότερο. Πληθυσμοί μετακινούνται για λόγους επαγγελματικούς, οικογενειακούς, επιβίωσης, σπουδών, κ.α. Συχνά οι μετακινήσεις αυτές έχουν χαρακτήρα προσωρινής μονιμότητας. Μία τέτοια μονιμότητα επιτρέπει στο υποκείμενο να γίνει για ένα χρονικό διάστημα μέλος της εκάστοτε πόλης, να δώσει και να πάρει -θέτοντας τα δικά του όρια- σε μία τη συναλλαγή με αυτήν.

Η διπλωματική ασχολείται με την αλληλεπίδραση τοπικού και παγκόσμιου, τη συσσώρευση κτιριακού αποθέματος στα κέντρα των πόλεων, τη διαμητροπολιτική ζωή και τη διαλεκτική της εγκατάστασης και της «απελευθέρωσης από τα δεσμά του τόπου».

Permanent Impermanence - Trans-local Habitation

Φοιτήτρια:
Μαρία Χρήστου

Επιβλέπωντας:
Κωστής Παναγιώρης

The aim of this diploma project is the development of a program that serves the semi-permanent habitation and its design implementation in available buildings of the city center. The phenomenon of contemporary urban nomadism and population mobility is becoming increasingly intensified. Populations travel for professional, family, survival, study reasons, etc. Those movements are often of temporary character of permanence. Such permanence allows the subject to be for a period of time member of each city, to give and take in a transaction with it, setting its own boundaries. The diploma project examines the interaction between local and global, the accumulation of building stock in city centers, the trans-local habitation, the dialectic of settlement and the "liberation from the shackles of place".

Πάντινα

Ο όρος “αυθαίρετη αστικοποίηση” χρησιμοποιείται για μορφές ανάπτυξης που προκύπτουν από κατάληψη ή από κατασκευή χωρίς ιδιοκτησία της γης ή χωρίς τη συμμόρφωση στους οικοδομικούς κανόνες. Στις περισσότερες περιπτώσεις που έχουν μελετηθεί ως ανεπίσημες, τα υπό έρευνα κτήρια είναι κτήρια κατοικιών. Τα περισσότερα από αυτά κατασκευάστηκαν από φτωχά, χαμηλά κοινωνικά στρώματα που μετακόμισαν στην πόλη από την επαρχία ή μετανάστευσαν παράνομα. Αυτές οι κοινωνικές ομάδες βρίσκονται ακόμη στο επίκεντρο των περιγραφών για δραστηριότητες ανεπίσημης ανάπτυξης, οι παράνομες προελεύσεις των οποίων σχεδόν πάντα καταλήγουν σε συνθήκες κατοίκησης που βρίσκονται σε συνεχή κρίση. Στο Βελιγράδι η παράνομη δόμηση και κατασκευή κατοικιών έχει παίξει μεγάλο ρόλο στη διαμόρφωση της πόλης. Ίσως να είναι από τα λίγα μέρη της Ευρώπης όπου τόσοι πολλοί παράγοντες έχουν συμβάλει με διαφορετικούς τρόπους στην εδραίωση της αυθαιρεσίας. Σύμφωνα με τους ντόπιους, περίπου 200.000 αυθαίρετες κατοικίες έχουν κατασκευαστεί στο Βελιγράδι μέχρι σήμερα, τόσες όσο μία ολόκληρη πόλη.

Για παράδειγμα, η Radina είναι μία αυθαίρετη γειτονιά στα νοτιοανατολικά του Βελιγραδίου. Δημιουργήθηκε με σχετικά παράνομη ανάπτυξη όταν αγρότες μετακόμισαν εκεί τη δεκαετία του '40.

Τα τελευταία 15 χρόνια αυτή η συλλογή από βασικές κατασκευές κατοίκησης σε μια πλαγιά έχει μετατραπεί σε μία περιοχή με παράνομες βίλλες για πλούσιους (ή νεόπλουτους) αστούς ιδιοκτήτες κατοικιών, κάποιοι από τους οποίους ασκούν μεγάλη επιρροή. Η διαδικασία ανοικοδόμησης φαίνεται να έχει σταματήσει σήμερα με τα σπίτια στην περιοχή να ξεπερνούν τα 1000. Ενώ αυτά τα σπίτια ανοικτά αποκαλύπτουν τον πλούτο, την αισθητική και τα προαπαιτούμενα ασφαλείας των κατοίκων, λίγα μαρτυρούν στην πραγματικότητα την αυθαίρετη προέλευση τους. Δεν είναι μόνο οι καμάρες και τα μαρμάρινα κιγκλιδώματα που ξεχωρίζουν την Radina από τη συμβατική εικόνα μιας αυθαίρετης περιοχής: παρά το ιστορικό της ανεξέλεγκτης ανάπτυξης, η εικόνα δεν παρουσιάζει ούτε αναρχική πληθωρικότητα ούτε αναρχικές συνθήκες υγιεινής που σχετίζονται συνήθως με αυτοσχέδους οικισμούς. Με μια πρώτη ματιά η περιοχή δε φαίνεται να είναι προϊόν ενός προγράμματος αυθαίρετης ανοικοδόμησης.

Το προφίλ που κρύβεται πίσω από τις εντυπωσιακές όψεις συνδέει τη Radina με άλλες λιγότερο θεαματικές αυθαίρετες αστικές επεμβάσεις στο Βελιγράδι. Είναι αυτό το ξεχωριστό προφίλ που έχει καταστήσει την “άγρια” αστική εξάπλωση του Βελιγραδίου της δεκαετίας του '90 μια σημαντική περίπτωση της παγκόσμιας αυθαίρετης αστικοποίησης.

Η γειτονιά της Radina είναι μέρος ενός πειράματος σε μία κατηγορία αστικού περιβάλλοντος που είναι “αυτο-ρυθμιζόμενο” και ελεύθερο από κρατική εξουσία. Βασισμένη στην παράνομη μορφή της ακεραιότητας και σε μια προσομοίωση της νομιμότητας, μετατοπίζει τις συμβάσεις από την κοινωνία στην ιδιωτική σφαίρα, στη γκριζα ζώνη που δημιουργήθηκε από την κατάρρευση του κράτους δικαίου.¹

1. Diener R., Meili M., Mueller Inderbitzin C., Eth Studio Basel. Belgrade. Formal / Informal: A Study on Urban Transformation. Scheidegger & Spiess. 2012.

Βελιγράδι

Μία σημαντική αλλαγή στο Βελιγράδι συνέβη την περίοδο μετά το 1884 αφότου χτίστηκε ο σιδηροδρομικός σταθμός. Στην περίοδο που ακολούθησε, ήταν συγκεκριμένα η κυκλοφορία που όρισε τα φυσικά όρια της Σαβαμάλας. Ο πρωταρχικός σκοπός της οποίας ήταν να συνδέσει το Βελιγράδι με το Ζέμουν και ο δεύτερος σκοπός ήταν να συνδεθούν τα δύο τμήματα του Βελιγραδίου, δηλαδή το παλιό, ιστορικό κέντρο από όπου ξεκίνησε η πόλη και η “Νέα Πόλη” που προέκυψε στην άλλη πλευρά του ποταμού Σάβα. Αυτό έγινε εξαιτίας των ιδεών που εκφράστηκαν στο Γενικό Αστικό Σχέδιο του 1923 από το δήμο το Βελιγραδίου.

Η κατασκευή της γέφυρας πάνω από τον ποταμό Σάβα, στο Ζέμουν, θα εξυπηρετούσε τη διέλευση πεζών καθώς και οχημάτων. Η γέφυρα King Alexander δόθηκε στην κυκλοφορία το Δεκέμβρη του 1934 και λειτούργησε για μερικά μόνο χρόνια καθώς γκρεμίστηκε τον Απρίλη του 1941 από το Γιουγκοσλαβικό Στρατό σύμφωνα με εντολή να καθυστερήσουν την πρόοδο των γερμανικών στρατευμάτων προς το Βελιγράδι. Από την παλιά γέφυρα μόνο οι κολώνες επιβίωσαν. Η δεύτερη γέφυρα που η γερμανική διοίκηση έκτισε στο Βελιγράδι ήταν η γέφυρα Σάβα το 1941. Η γέφυρα αυτή κτίστηκε ανάμεσα στην γκρεμισμένη γέφυρα του King Alexander και το σιδηροδρομικό σταθμό, “κλείνοντας” φυσικά έτσι το μέτωπο της Σαβαμάλα.

Η γέφυρα του King Alexander κτίστηκε ως συνέχεια του σημερινού δρόμου Brancona και ένωσε το Βελιγράδι με τα βόρεια τμήματα της πόλης και το Ζέμουν. Η γραμμή 14 του τραμ περνούσε από αυτόν το δρόμο μεταφέροντας τις οικογένειες του Βελιγραδίου στο Ζέμουν. Ο δρόμος φέρει από τις αρχές του 20ου αιώνα το όνομα του ποιητή Brancko Radicevic. Ο μύθος ότι το όνομά του δρόμου προέρχεται από γνωστό γιουγκοσλάβο συγγραφέα Brancko Coric που αυτοκτόνησε πηδώντας από τη γέφυρα το 1984 είναι ένας από τους πολλούς αστικούς μύθους γύρω από τις γέφυρες του Βελιγραδίου.

Η θέση της γέφυρας Brancko — κοντά στη Μικρή Σκάλα που ενώνει τη στροφή της οδού Kosancicev με το χαμηλότερο μέρος της πόλης και την οδό Karadjordjeva— αντιπροσωπεύει τη λογική επέκταση της πόλης προς την απέναντι όχθη του ποταμού. Κάτω από τη νέα γέφυρα, η οδός Karadjordjeva στρίβει προς το κτίριο Djumurkana και τελειώνει με τη Μεγάλη Σκάλα που αναπαριστά την πρώτη σύνδεση μεταξύ του υψηλότερου και χαμηλότερου τμήματος της πόλης.

Οι συνδέσεις ανάμεσα στο επάνω τμήμα της πόλης και τη Σαβαμάλα είναι ένα αναπόσπαστο μέρος της ιστορίας του Βελιγραδίου. Εξισορροπούν την πυκνή οριζόντια κυκλοφορία πάνω από αυτό το κομμάτι της πόλης, επιβεβαιώνοντας νέους αστικούς χώρους που ξεπροβάλλουν στην άμεση γειτονιά του κέντρου της πόλης στην απέναντι πλευρά του ποταμού. Εξισορροπούν την εικόνα της κυκλοφοριακής ζώνης που αυτή τη στιγμή τραβά την προσοχή όταν κανείς έρχεται στο παλιό τμήμα της πόλης από το Νέο Βελιγράδι, παρόλο που η είσοδος στο Βελιγράδι από αυτήν την κατεύθυνση είναι η πιο όμορφη. Αλλά εξισορροπούν και τις νέες κατακόρυφες συνδέσεις όπως είναι ο πανοραμικός ποδηλατόδρομος και ο ανελκυστήρας για τους πεζούς που κατασκευάστηκαν το 2002.²

2. Camenzind Belgrade, Imprint No. 2, Srdjan Gavrilovic, Savamala the Myth of City and its spatial-physical Framework, September 2013.

Σαβαμάλα

Η Σαβαμάλα είναι η γειτονιά στη οποία εισέρχεται κανείς ερχόμενος από το Νέο Βελιγράδι στο παλιό τμήμα της πόλης μέσω της γέφυρας Branko. Αποτελεί μια γειτονιά με ασαφή αστική δομή, ποικίλες φιλοδοξίες και με μία ιδιοκτησιακή περιουσιακή διάρθρωση που σύντομα θα αλλάξει ξανά σε όλη την περιοχή. Μοιάζει να είναι ένα μέρος φορτωμένο με πληροφορίες, αλλά και ένα μέρος για το οποίο λίγοι άνθρωποι έχουν μία ολοκληρωμένη εικόνα.

Χαρακτηριστικό της γειτονιάς είναι η κυκλοφοριακή συμφόρηση από τα φορτηγά που διέρχονται, καθώς μία από τις κεντρικές οδικές αρτηρίες της πόλης περνά από εκεί. Η Σαβαμάλα χαρακτηρίζεται ως ένα ξεχασμένο μέρος του Βελιγραδίου, αλλά και ως ένα τμήμα της πόλης με μεγάλες δυνατότητες. Πολλοί μιλούν για το ένδοξο παρελθόν της γειτονιάς και την άνοδό της. Η αναζωογόνηση της γειτονιάς σχετίζεται με καλλιτεχνικές και δημιουργικές δραστηριότητες όπως το Mixer Festival και το έργο Urban Incubator του Ινστιτούτου Γκαίτε.

Σε πολλές περιπτώσεις η Σαβαμάλα συζητείται ως ένα μέρος όπου η "νυχτερινή ζωή" είναι καλή και οι υψηλές συχνότητες των εμπορευματικών μεταφορών επηρεάζουν σοβαρά την ποιότητα ζωής. Φιλοξενεί γύρω στους 20 χώρους νυχτερινής διασκέδασης, 2 πολιτιστικά κέντρα με πλούσιο νυχτερινό πρόγραμμα, και περισσότερα από 10 μπαρ. Τα είδη διασκέδασης σε αυτά τα μέρη καλύπτουν ένα μεγάλο εύρος κοινού, από μικρά καφενεία (Kafana) με συνθεσάιζερ και λαϊκούς τραγουδιστές μέχρι τα πιο ακριβά μέρη στα οποία μπορείς να εισέλθεις μόνο μέσω της λίστας καλεσμένων.

Οι κάτοικοι περιγράφουν τη Σαβαμάλα σαν μια γειτονιά που χαρακτηρίζεται από τη σπουδαία ιστορία, το διάκοσμο, την πορνεία και τη νυχτερινή ζωή. Σε μερικά χρόνια η έντονη κυκλοφορία των οχημάτων θα απομακρυνθεί από τη Σαβαμάλα καθώς η νέα γέφυρα κατασκευάστηκε ήδη από κινέζικη κατασκευαστική εταιρεία και σιγά σιγά θα επέλθει ανάπτυξη στην περιοχή.

Το 1830 η Σαβαμάλα ήταν ένα ψαροχώρι με ανατολίτικες επιρροές και έντονη εμπορική δραστηριότητα μέσω του Σάβα και του Δούναβη.

Το 1850 η Σαβαμάλα γίνεται το κέντρο το Βελιγραδίου με έντονη ζωή και δραστηριότητες. Το 1880 έρχεται ο ηλεκτρισμός. Το 1844 ο σιδηροδρομικός σταθμός και η Σαβαμάλα μετατρέπεται στο πιο ελιτίστικο τμήμα της πόλης. Το 1890 σημαντικά κτίρια αρχίζουν να κατασκευάζονται.

Το 1907 αποτελεί το πιο ακριβό μέρος για να μείνει κανείς. Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο η γειτονιά υποβαθμίζεται, ενώ η γέφυρα χωρίζει την πόλη. Το 1930 μεγάλα εμπορικά κέντρα κτίζονται και σταδιακά οι μικροπωλητές εξαφανίζονται. Στην περίοδο 1945-1948 οι περιουσίες ιδιωτικοποιούνται. Στις 20 Οκτωβρίου του 1944 η πόλη ελευθερώνεται από τους Γερμανούς και ξεκινά η ραγδαία βιομηχανοποίηση. Το 50% της βιομηχανίας καταστρέφεται μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Το 1990 η Σαβαμάλα ήταν το χειρότερο μέρος. Το 2000 ξεκινά μία νέα εποχή. Το κράτος παραχωρεί χώρους με χαμηλό ενοίκιο πχ Nova Istra, και σιγά σιγά αρχίζει η αναβάθμιση της περιοχής μέσω της κουλτούρας και της τέχνης. Το 2012 θα απομακρύνονταν τα φορτηγά από την περιοχή, σύμφωνα με τα σχέδια του δήμου. Μέχρι σήμερα έχουν γίνει προσπάθειες ενεργοποιήσεων των κοινόχρηστων ακάλυπτων χώρων μεταξύ των κτιρίων και των δημόσιων χώρων. Στη Σαβαμάλα δεν υπάρχει το αίσθημα της κοινότητας και προσπαθούν να το ενεργοποιήσουν μέσα από εκδηλώσεις, φαγοπότια, κλπ.³

3. Urban Incubator: Belgrade, a project of excellence 2013 of the Goethe-Institut. Publication 2013.

φωτογραφία από τη διασταύρωση της οδού Brankova
πηγή: Docomomo Serbia.

Τα Κεντρικά Γραφεία της Energoprojekt

Το κτίριο σχεδιάστηκε το 1958 και χρησιμοποιήθηκε ως κτίριο γραφείων για 25 χρόνια. Η εταιρεία 'Hidro-Termo Elektroprojekt' ιδρύθηκε με απόφαση της κυβέρνησης της Εθνικής Δημοκρατίας της Σερβίας τον Ιούλιο του 1951. Ένα χρόνο αργότερα, με απόφαση των υπαλλήλων, η εταιρεία μετονομάστηκε σε Energoprojekt. Στη νέα εταιρεία, η δραστηριότητα της οποίας ήταν στενά συνδεδεμένη με τις πιο επείγουσες ανάγκες της μετα-πολεμικής Γιουγκοσλαβίας, που βρισκόταν στο χείλος του δεύτερου πενταετούς σχεδίου, ανατέθηκε αμέσως ο σχεδιασμός υδροηλεκτρικών και θερμοηλεκτρικών σταθμών.⁴ Αναφερόμενοι στο ιστορικό και την επιτυχία της Energoprojekt, δε μπορούμε παρά να αναφερθούμε στη Milica Šterić, ιδρύτρια και διευθύντρια για πολλά χρόνια του αρχιτεκτονικού και κατασκευαστικού τμήματος.

Η Milica Šterić έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αρχιτεκτονική της Γιουγκοσλαβίας μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Δεν είναι ευρέως γνωστό ότι η κύρια αρχιτέκτονας της Energoprojekt, μία από τις μεγαλύτερες κατασκευαστικές εταιρείες στη Γιουγκοσλαβία, την εποχή της ανάπτυξης και ανόδου, όπως αναφέρεται στη μονογραφία που εκδόθηκε προς τιμή των 60 χρόνων ύπαρξης, ήταν γυναίκα. Λιγότερο γνωστό είναι και ότι σχεδίασε μερικούς από τους πρώτους ηλεκτρικούς σταθμούς στη Γιουγκοσλαβία, πολύ σημαντικό έργο για την ανάπτυξη της βιομηχανίας στα χρόνια που ακολούθησαν του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Φυσικά δεν ήταν μόνη της, ήταν ισότιμο μέλος ομάδων μηχανικών που συγκεντρώθηκαν γύρω από τις κοινές εργασίες για την ανοικοδόμηση της χώρας, και της ανατέθηκε, επίσης, το έργο του πρώτου κτιρίου γραφείων της Energoprojekt στο Βελιγράδι, στην πλατεία Zeleni Venac.

Γεννημένη το 1914 στο Smederevo, Σερβία, και αφού αποφοίτησε από το λύκειο εκεί, η Milica ήρθε στο Βελιγράδι για να σπουδάσει αρχιτεκτονική στην Τεχνική Σχολή.

Ανακατεύθυνε το ταλέντο της για σχέδιο και ζωγραφική προς την αρχιτεκτονική, αφοπύ εισηχθη στο επάγγελμα από τον κουνιάδο της Božidar Trifunović. Αποφοίτησε από την αρχιτεκτονική σχολή το 1937, και υπό την επιρροή των καθηγητών Milan Zloković, Bogdan Nestorović και ιδιαιτέρως του Aleksandar Deroko, άρχισε να σχεδιάζει πρωτίστως μιμούμενη το εθνικό στυλ. Παρ' όλα αυτά, η Milica Šterić άφησε το αληθινό και ώριμο σημάδι της στην αρχιτεκτονική ακολουθώντας τις ιδέες του CIAM και του σοσιαλιστικού πνεύματος, το οποίο όμως δε της επέτρεψε να εμπλέξει το κοινωνικό-ρεαλιστικό στυλ.

Αντιθέτως, το ρόλο της στο κτίσιμο μιας νέας, σοσιαλιστικής κοινωνίας και το πρωτότυπο γιουγκοσλαβικό μοντέλο αυτο-διαχειριζόμενου σοσιαλισμού, τα βρήκε στα πρώτα χρόνια της ανανέωσης, δουλεύοντας σε έργα για την ανοικοδόμηση της χώρας. Εκμεταλλευόμενη την καριέρα της για το κοινό καλό, ξεκινά το 1947 να εργάζεται στη εταιρεία Elektroistok, προκάτοχο της Energoprojekt, και μέσα στην επόμενη δεκαετία δεσμεύεται για τη βιομηχανική αρχιτεκτονική και αρχιτεκτονική υποδομών και σχεδιάζει ηλεκτρικούς σταθμούς.

Ήδη στα πρώτα χρόνια μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, λήφθηκαν αποφάσεις για την ίδρυση επιχειρήσεων ηλεκτρισμού γενικών συμφερόντων, δημιουργώντας έτσι ένα μονοπάτι για την κατασκευή ηλεκτρικών σταθμών σε όλη τη Γιουγκοσλαβία, χωρίς τους οποίους η βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας θα ήταν αδύνατη. Αμέσως μετά

4. Monograph on the occasion of the 60th anniversary of Energoprojekt, Energoprojekt Holding plc., 2011.

φωτογραφία από την απέναντι πλευρά της οδού Βραγκοβα
πηγή: <http://www.cab.rs/en/blog/alfa-i-omega-arhitekture-energoprojekta#>.

έγιναν τα σχέδια για νέες εγκαταστάσεις ηλεκτρικής ενέργειας. Καθώς οι Γερμανοί άφησαν πίσω τους ένα μισοτελειωμένο εργοστάσιο ηλεκτρισμού στο Kostolac, αποφασίστηκε να επισκευαστεί ο παλιός θερμοηλεκτρικός σταθμός στο Βελιγράδι και να μεταφερθεί στο Kostolac. Αυτή ήταν η δημιουργία του εργοστασίου ηλεκτρισμού Mali Kostolac ήδη το 1948, για το οποίο η Milica Šterić έκανε τον αρχιτεκτονικό και κατασκευαστικό σχεδιασμό. Άλλες εγκαταστάσεις ακολούθησαν, ιδιαίτέρως μετά την ίδρυση της εταιρείας Hidro-Termo Elektroprojekat το 1951, που αργότερα μετονομάστηκε σε Energoprojekt. Το παλαιότερο και μέχρι σήμερα ενεργό θερμοηλεκτρικό εργοστάσιο Kolubara A στο Veliki Crljeni, χτίστηκε το 1956 ως η μεγαλύτερη ηλεκτρική εγκατάσταση στη Σερβία, και ο σχεδιασμός υπογράφεται από τη Milica Šterić και το Božidar Petrović. Παράλληλα η Milica σχεδιάζει θερμοηλεκτρικούς σταθμούς στο Kakanj στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη, νοτιοανατολικά της Zenica και Velenje στη Σλοβενία, καθώς και το μισοτελειωμένο θερμοηλεκτρικό σταθμό Lukavac στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη. Το 1957 πηγαίνει στην Ολλανδία χάρη σε μια εξαμηνιαία υποτροφία από την ολλανδική κυβέρνηση, όπου δουλεύει στο γραφείο του Van den Broek και Bakema και βελτιώνει την αρχιτεκτονική της έκφραση πάνω στην κληρονομιά του Bauhaus. Οι καθαρές δομικές μορφές και ο συνδυασμός μετάλλου με γυαλί στη όψη θα αποτελέσουν ένα μόνιμο στοιχείο της δουλειάς της, εμφανή σε κτίρια όπως το κτίριο γραφείων στην οδό Carice Milice 2 στο Βελιγράδι από το 1957, καθώς και στο κτίριο της κοινωνικής ασφάλισης στο Smederevo, το οποίο σχεδίασε το 1958 μαζί με τον Božidar Petrović.

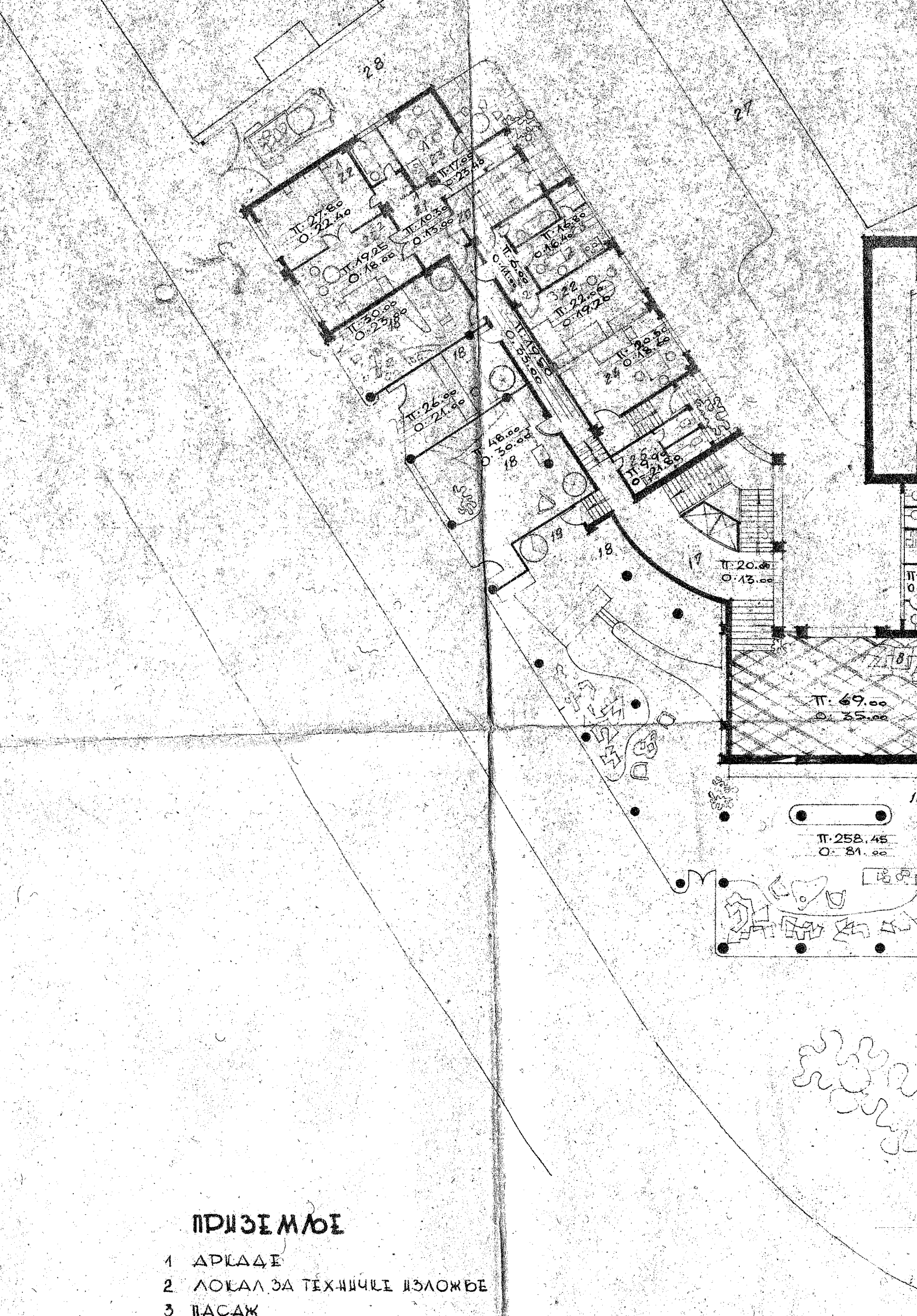
Το κτίριο της οδού Carice Milice street 2 στο Βελιγράδι βρίσκεται υπό προστασία σήμερα καθώς εκπροσωπεί ένα όμορφο παράδειγμα Μοντερνισμού, με λωρίδες παραθύρων που τονίζουν τον οριζόντιο άξονα και μια απλή πρόσοψη που ακολουθεί τη λογική σχεδιασμού από μέσα προς τα έξω. Λειτουργικά, αυτό το κτίριο στεγάζει ακόμα ένα χώρο γραφείων για τη Βιομηχανία Ηλεκτρικής Ενέργειας της Σερβίας. Άσχετα από το ύψος του κτιρίου, η αρχιτεκτόνισσα Šterić χρησιμοποίησε όλα τα πλεονεκτήματα της τοποθεσίας ανοίγοντας το κτίριο και επιτρέποντας τη θέα προς την πόλη. Η λοξοτομημένη γωνία του από τη μεριά της διασταύρωσης με την οδό Branikova ανοίγει προς την προκουμαία του ποταμού Σάβα. Το δομικό σύστημα με κολώνες και δοκάρια οργανωμένο με διάδρομο εκτείνεται κατά μήκος του δόμου και μέχρι τη γωνία του και τελειώνει με μία λοξοτομημένη άκρη με μία ευρεία γωνιά προς την οδό Branikova, όπου η Šterić θα σχεδιάσει το βραβευμένο κεντρικό κτίριο γραφείων Energoprojekt 3 χρόνια αργότερα ολοκληρώνοντας έτσι το αστικό της σχέδιο για αυτή τη γωνία της πόλης.

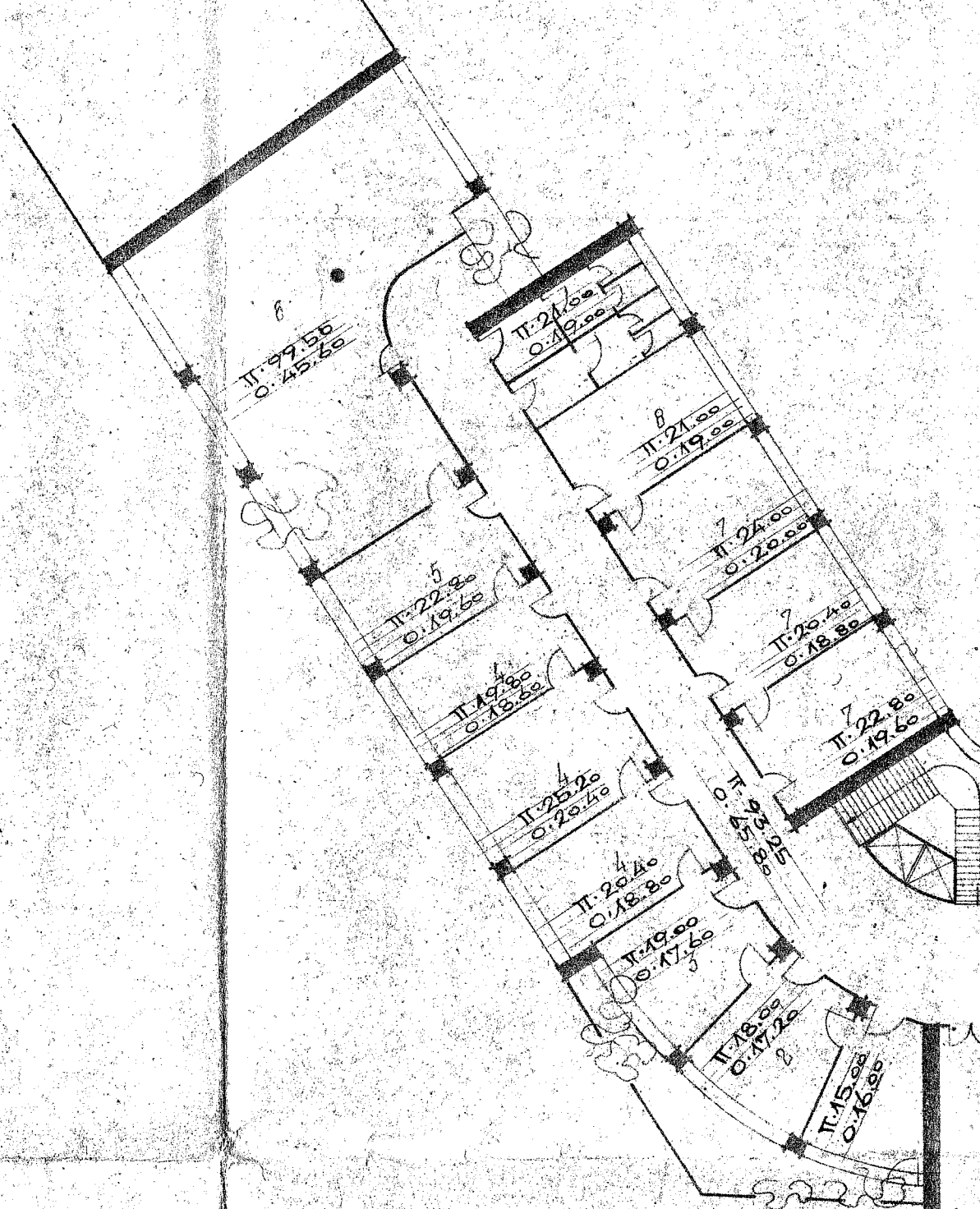
Το πρώτο κτίριο γραφείων της εταιρείας Energoprojekt ολοκληρώθηκε το 1960 και αποτελεί τον πιο επιτυχημένο υλοποιημένο σχεδιασμό της Milica Steric, για τον οποίο βραβεύθηκε το 1961 από τις ανώτατες αρχές της χώρας, και που ακόμη και σήμερα βρίσκεται υπό προστασία. Δυστυχώς το κτίριο είναι σήμερα πρακτικά εγκατελελειμένο, αφού η ανακατασκευή και προσαρμογή του έχουν αναβληθεί για μη ορισμένο χρονικό διάστημα για οικονομικούς και δομικούς λόγους. Στέκεται εκεί, απογυμνωμένο, με το δομικό σκελετό εκτεθειμένο, περιμένοντας να ξανακερδίσει το πρόσωπό του και τη ζωή του.⁵

5. Άρθρο: Alpha and Omega of Energoprojekt's Architecture | CAB. <http://www.cab.rs/en/blog/alfa-i-omega-arhitekture-energoprojekta#.U...>, MZ 23-Sep-2013.

ПРИЗЕМΛΟΙ

- 1 ΔΡΙΛΔΕ
- 2 ΛΟΚΑΛ ΖΑ ΤΕΧΝΙΧΙΕ ΙΣΛΟЖΒΕ
- 3 ΠΑСАЖ

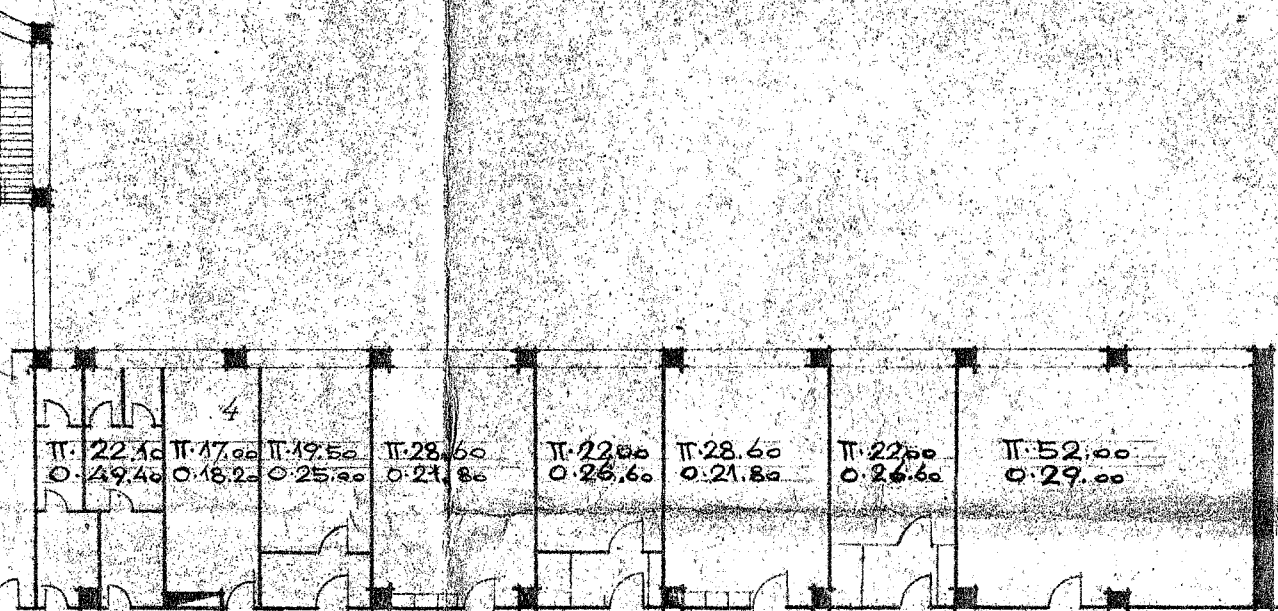
II. СПРАТ ЕНЕРГОПРОЈЕКТ

ПРОЈЕКТАНТСКЕ ГРУПЕ ЗА 1-2, 4, 8 И 16 ОСОБА

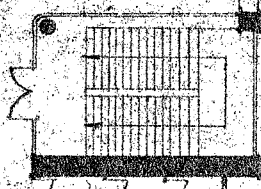
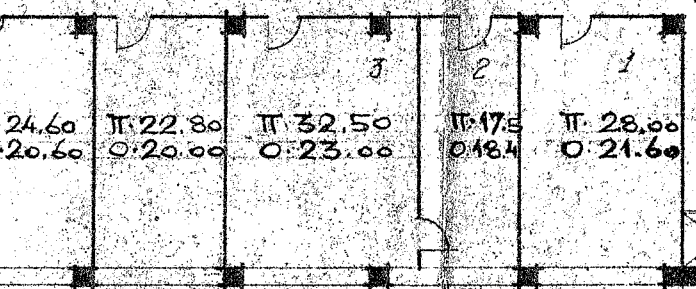
1. СОБА ЗА РАЗГОВОР
2. СЕКРЕТАР
3. III. ИИЖ ТЕРМО-СЕКТОР
4. ДАКТИЛОГРАФСКИЊЕ

II. СПРАТ ЕЛЕКТРО-СРБИЈА

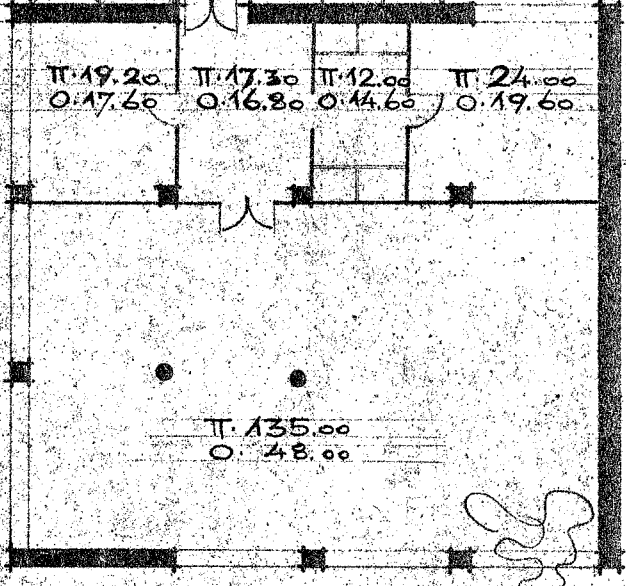
1. ДИРЕКТОР СЕКТОРА
2. ФИНАНСИСКИ КЊИГОВОЂА
3. РЕВИЗОР
4. КЊИГОВОЂЕ
5. МАТЕРИЈАЛНО КЊИГОВОДСТВО
6. ФИНАНСИСКА ОПЕРАТИВА
7. РЕВИЗОР

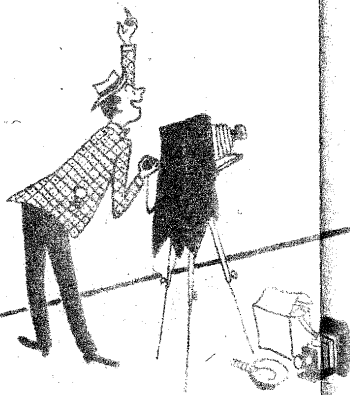
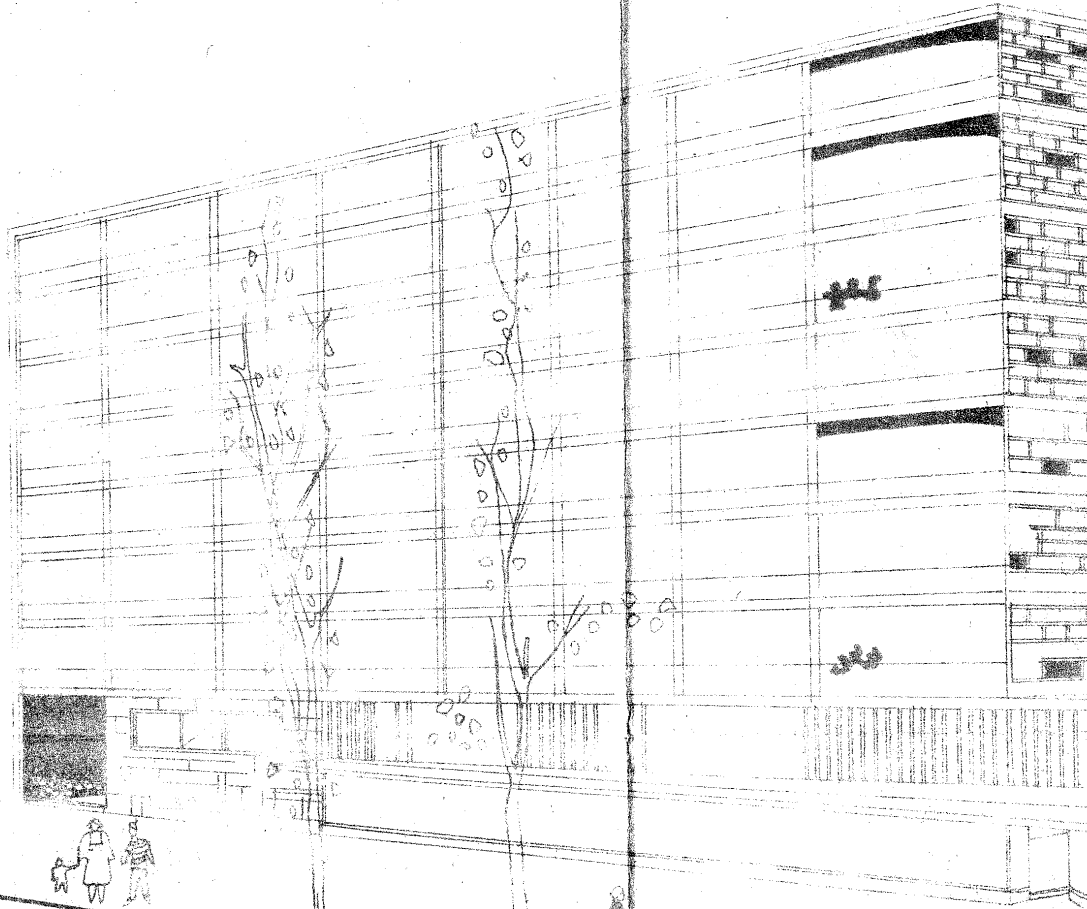
$\Pi: 131.10$
 $O: 92.70$

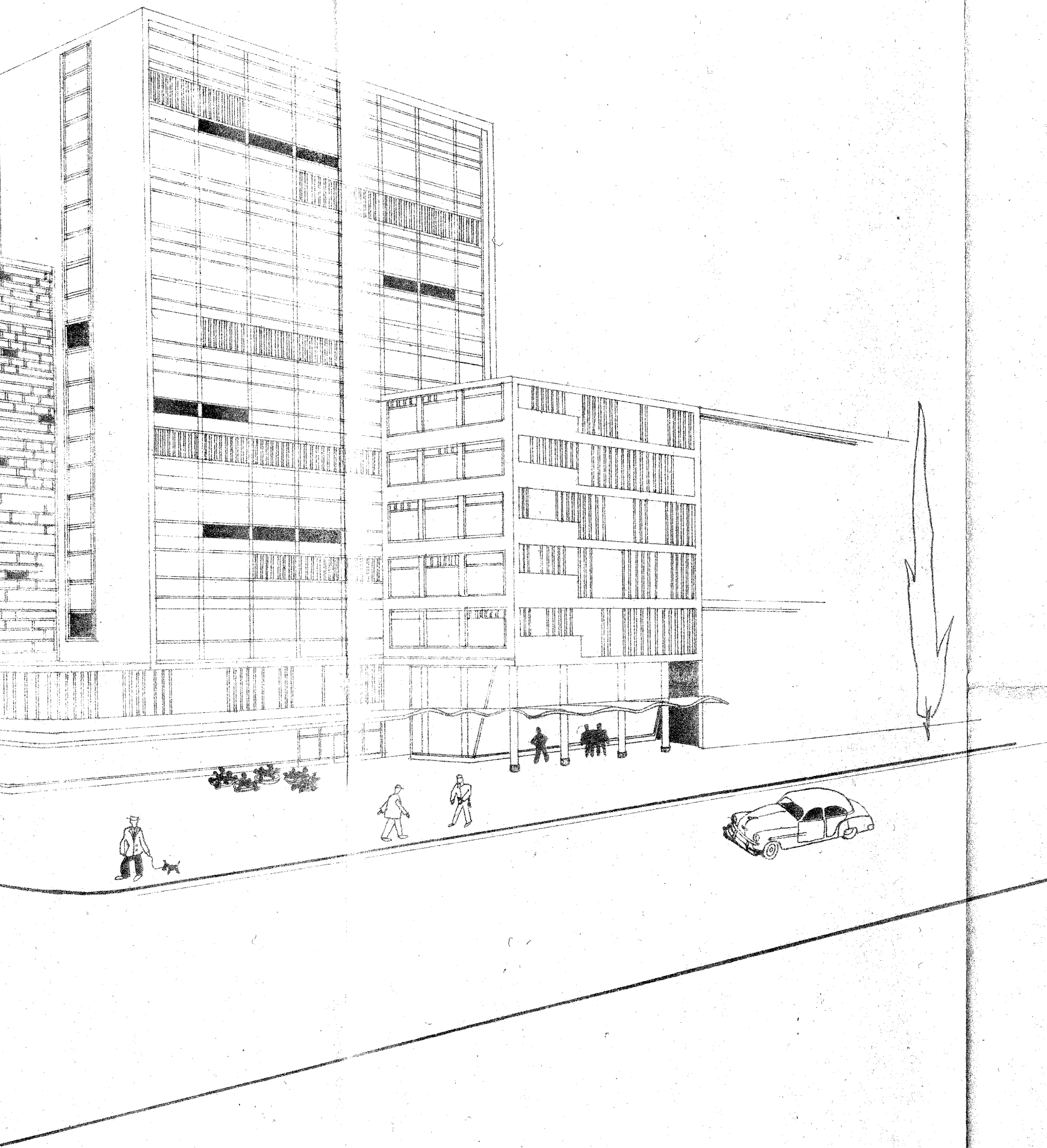

$\Pi: 12.00$
 $O: 37.00$

$\Pi: 135.00$
 $O: 48.00$

ПЕРСПЕКТИВА НА УГЛУ БРАНКОВЕ И УЛ. ЦАРИЦЕ МИЛИЦЕ

Habituation covers all phenomena like a blanket of cotton wool.

Vilem Flusser

Although humans are settlers and have been dwellers for much of our history, we have lacked heimat. Now that evidence is beginning to accumulate that we are leaving 10,000 years of Neolithic settledness behind us, it is instructive to think about the relatively short time that we have been settled. The so-called values that we are in the process of giving up along with our settledness—including possessions—the second-class status of women, the division of labor, and heimat—are now shown to be less eternal values than functions of agriculture and cattle breeding. Our troubled emergence from agriculture and its industrial atavisms into the still-unmapped regions of postindustrial and posthistorical society (*hinc sunt leones*)^{*} is facilitated by such considerations. In this image we, the countless millions of migrants (whether

The feeling for heimat, so celebrated in prose and poetry, this mysterious rootedness in infantile, fetal, and transpersonal regions of the psyche, cannot withstand the sober analysis that he who is without heimat is both duty bound and able to undertake. It is true that just after he leaves his heimat and begins to undertake this analysis, the feeling for heimat will grab hold of his guts and make him feel as if they were being turned inside out. The German word *Heimweh* and the French *nostalgie* capture this less well than does the Portuguese *saudade*. But after the transformation of expulsion into the dizziness of freedom and the inversion of the question “Free from what?” into “Free for what?” alluded to earlier, the mysterious rootedness comes to be seen as obscurantist enmeshment that must be cut through like a Gordian knot. Only then does the person analyzing himself recognize the degree to which this mysterious rootedness in heimat has clouded his ability to see reality clearly. He then realizes not only that each heimat blinds in its own particular way those who are enmeshed in it, and that all heimats are equal in this sense, but also that clear judgment, decision making, and action become possible only after one sees oneself clear of this enmeshment. In my own case, after cutting

This dialectic between one's home and the unfamiliar [*Wohnung und Ungewöhnlichem*], between redundancy and noise is, according to a Hegelian analysis, the dynamic of the unhappy state of consciousness, which to all intents and purposes is consciousness itself. Consciousness is this oscillation between the familiar and the unfamiliar, between private and public. Hegel says that I lose myself when I discover the world, and I lose the world when I find myself. Without a place to dwell I would be unconscious, which means that without a place to dwell I would not be. Dwelling is the foundation of my existence in the world; it is fundamental.

But there is more than just the dialectic between the home and the world, between the familiar and the unfamiliar. There is also dialectic inherent in the home, in the familiar itself. By the act of remaining open to the unfamiliar, by allowing the unfamiliar to be perceived as information, habit and custom themselves become closed to perception. When I sit at my desk, I don't see the papers and books that are lying all about because I'm used to them. But I do take note of the new books and correspondence that arrive. Habituation covers all phenomena like a blanket of cotton wool. It smoothes the sharp edges of all phenomena that it covers so that I no longer bump against them, but I am able to make use of them blindly. It is a little like the well-known Heidegger experiment of the slippers under the bed.* I don't perceive my home, but I do sense it dimly, and this dim sensation is called pretty, pleasant, or nice in aesthetics. All people have that sense of their own homes because they are used to them.

The fact of being in which one without heimat lives presents him with a challenge, but not with something that is necessarily disturbing. The loss of the original, dimly sensed mystery of heimat has opened him up to a different sort of mystery: the mystery of living together with others. His challenge may be expressed as follows: how can I overcome the prejudices of the bits and pieces of mysteries that reside within me, and how can I break through the prejudices that are anchored in the mysteries of others, so that together with them we may create something beautiful out of something that is ugly? In this sense each person who is without heimat has at least the potential of representing the awakened consciousness of all those who are settled in a heimat. He can be a vanguard of the future. And it seems to me that we migrants must take this function on ourselves as our profession and calling.

What motivates tourists to choose this or that place is indeterminate; the decisive factor in the decision is chance. This element of chance gives tourism a gamelike quality so that the tourist may represent a recent hominid ancestor of an emerging *Homo ludens*.^{*} (The aleatory negentropy within the entropically planned world of neo-capitalism as habitat of the absurd, or of man the game player.) Even though chance governs the Brownian motion of tourism,¹ there is nonetheless a discernible goal: aloneness and community. No one from the Americas needs to be told that community can flourish only against a backdrop of aloneness and that amorphous masses thwart human relationship. Although massification in Europe has not yet reached American proportions, tourism is a phenomenon rooted in massification and attempts to overcome it. And so small, temporary communities emerge at inns and campgrounds in secluded places on mountaintops, beaches, lakes, and ponds. These communities, made up of multinational and heterogeneous elements, are thrown together by chance, and this is where a new hierarchy of choice involving noneconomic criteria is being elaborated. This is the *new polis*, and it awaits a Plato to make it a utopia. The characteristic “open structure” of these play communes is underscored by the nomadic procession of tourists that makes communities as changeable as oases, so that while their form (parking lot) remains constant, the camels (motor homes, campers) change. Communications theory has a good deal of catching up to do in the area of tourism.

(1) It is information and not possessions (software not hardware) that empowers, and (2) communication, not economics, now forms the substructure of the village (society). What this two-part formulation makes clear is that the settled form of existence—the home—and a fortiori the stable, field, hill, and stream are no longer functional. In effect, we have begun to be nomadic. So, let us envisage nomads. Nomads are people who pursue some goal, whether gathering mushrooms, killing animals, or milking sheep, and so on. Whatever their goal, their wanderings do not come to an end when the goal has been achieved. All goals are way stations; they are situated next to the pathway (Greek *metodos*), and the wandering, taken as a whole, may be seen as an aimless method. In contrast to the back-and-forth rushing of settled people between the private and the political, the wandering of nomads is open-ended. This seemingly aimless wandering may, however, be an error of perspective on the part of the settled.

The ecological catastrophe that forced humans to eat grass seed also forced us to define ourselves, that is, to become settled and to build walls. In this light, our settledness, which has lasted at least 10,000 years, may be seen as a form of imprisonment. We have been sitting in confinement, and now we are being released. This assertion demands that we look more closely at building, dwelling, and according to Heidegger, thinking as well. These ruminations began in the kitchen; now we are forced to look around the kitchen itself and at its walls. We have to make the transition from economics to architecture because, essentially, the hypothesis that asserts that the nineties presage the end of settledness implies that we are being released from architecture. We will no longer construct, and all walls will either collapse or be brought down—and not only those in Berlin. We will become undefined and indefinable (but not necessarily infinite and unrestricted). Walls are our subject.

We may now speak of a present breaching catastrophe that will make the world uninhabitable, tear us from our homes, and expose us to danger. The same thing could be stated more optimistically. We have been settled for 10,000 years, perhaps as punishment for a sin that we committed during the transition from the Paleolithic to the Neolithic. The Paleolithic, teeming with easily hunted herbivores and luxuriating in berries and mushrooms, was paradise, and perhaps our original sin consisted in our having settled down in it. But we have served our time and are being released. The catastrophe is that we are now forced to be free. And this explains our emerging interest in nomadism.

Σχεδιαστικές αναφορές

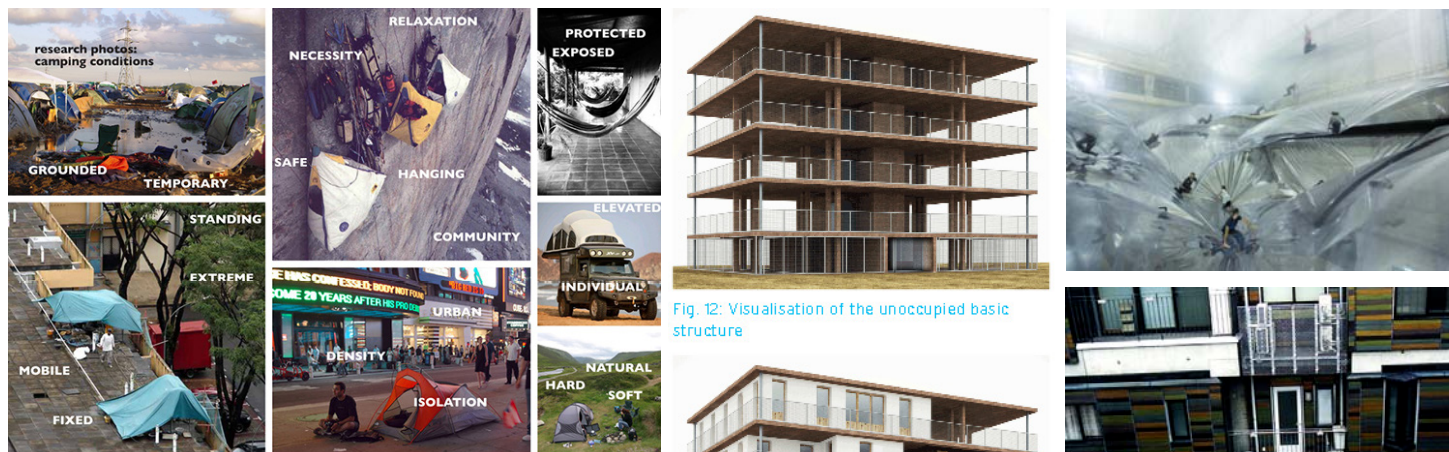
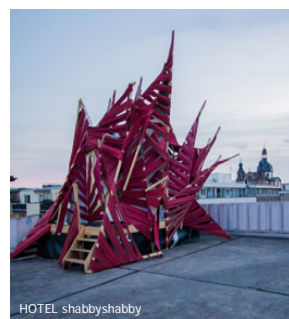
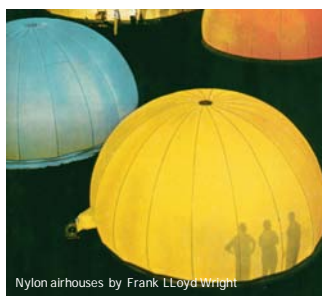
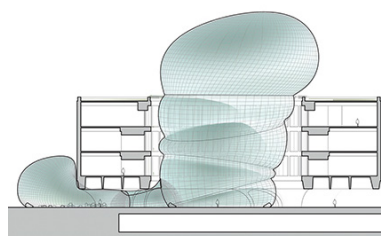
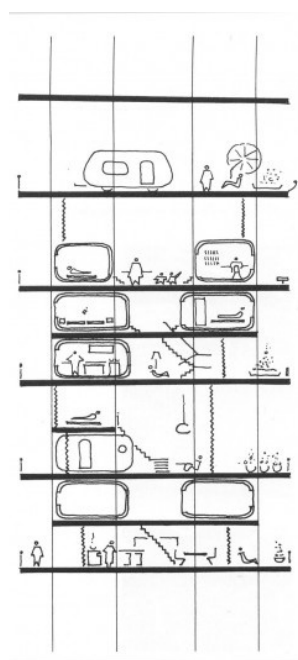

Fig. 12: Visualisation of the unoccupied basic structure

Fig. 13: Visualisation of the basic structure once it is occupied

Αναφορές από την πόλη του Βελιγραδίου

Σκοπός της διπλωματικής είναι η ανάπτυξη ενός προγράμματος που υπηρετεί την ημιμόνιμη κατοίκηση και η σχεδιαστική εφαρμογή αυτού σε διαθέσιμα κτίρια του κέντρου της πόλης. Το φαινόμενο του σύγχρονου νομαδισμού και της κινητικότητας πληθυσμών (population shift/mobility) καθίσταται ολοένα εντονότερο. Πληθυσμοί μετακινούνται για λόγους επαγγελματικούς, οικογενειακούς, επιβίωσης, σπουδών, κα. Συχνά οι μετακινήσεις αυτές έχουν χαρακτήρα προσωρινής μονιμότητας. Μία τέτοια μονιμότητα επιτρέπει στο υποκείμενο να γίνει για ένα χρονικό διάστημα μέλος της εκάστοτε πόλης, να δώσει και να πάρει -θέτοντας τα δικά του όρια- σε μία τη συναλλαγή με αυτήν. Η διπλωματική ασχολείται με την αλληλεπίδραση τοπικού και παγκόσμιου, τη συσσώρευση κτιριακού αποθέματος στα κέντρα των πόλεων, τη διαμητροπολιτική ζωή και τη διαλεκτική της εγκατάστασης και της «απελευθέρωσης από τα δεσμά του τόπου».

Το κτίριο βρίσκεται στο παλιό τμήμα της πόλης του Βελιγραδίου στα όρια της γειτονιάς Σαβαμάλα. Προτείνεται ένα πρόγραμμα προσωρινής διατοπικής κατοίκησης, ορμόμενο από τα κείμενα του Φλούσερ και εμπνευσμένο από μία μετα-φορντική πραγματικότητα ευέλικτων χώρων εργασίας και προσωρινών επαγγελμάτων και την εδραίωση του ανεπίσημου στην πόλη του Βελιγραδίου. Ο επαναπρογραμματισμός της κτιριακής ύλης υπηρετεί τη διαμονή των ξενομεριτών ενώ αναγνωρίζει τόσο την ανάγκη ύπαρξης πληθυσμιακής κινητικότητας και τα ωφέλη για τους οπαδούς της, όσο και τις θετικές επιρροές της στην πόλη. Προτείνεται μία λογική προσωρινής προσχεδιασμένης κατάληψης των διαθέσιμων κτιρίων στην πόλη. Σκοπός μου είναι να κάνω τις ελάχιστες αναγκαίες παρεμβάσεις στο κτίριο, ώστε αυτό να μπορεί να είναι εκμεταλλεύσιμο από την τοπική κοινότητα όσο αυτό παραμένει διαθέσιμο από τον επίσημο ιδιοκτήτη. Ο μόνιμος δομικός σκελετός συνδέεται με την τοπική κοινότητα που διαχειρίζεται το κτίριο (settlers) ενώ υποδέχεται προσωρινές και μεταβαλλόμενες φούσκες κατοίκησης με τον τρόπο ζωής των κατοίκων - χρηστών (nomads).

Δομικά στοιχεία του προγράμματος είναι το “δημόσιο σαλόνι” —χώρος αλληλεπίδρασης τοπικού και παγκόσμιου, χώρος όπου ο “homo urbanus” πρωτογνωρίζει την κουλτούρα των ταξιδευτών. Εκεί συμβαίνουν εργαστήρια, ομιλίες, προβολές, θεατρικές δράσεις, συναντήσεις, παιχνίδια, αφηγήσεις ιστοριών και συζητήσεις. Τα έπιπλα του χώρου σχηματίζουν διάφορους συνδυασμούς για την ικανοποίηση των εκάστοτε αναγκών. Προκειμένου ο ίδιος ο χώρος να παραμείνει ευέλικτος προβλέπονται χωρίσματα από επιφάνειες πλεξιγκλάς που οδηγούνται από ράγες τοποθετημένες στην κρέμαση των δοκαριών.

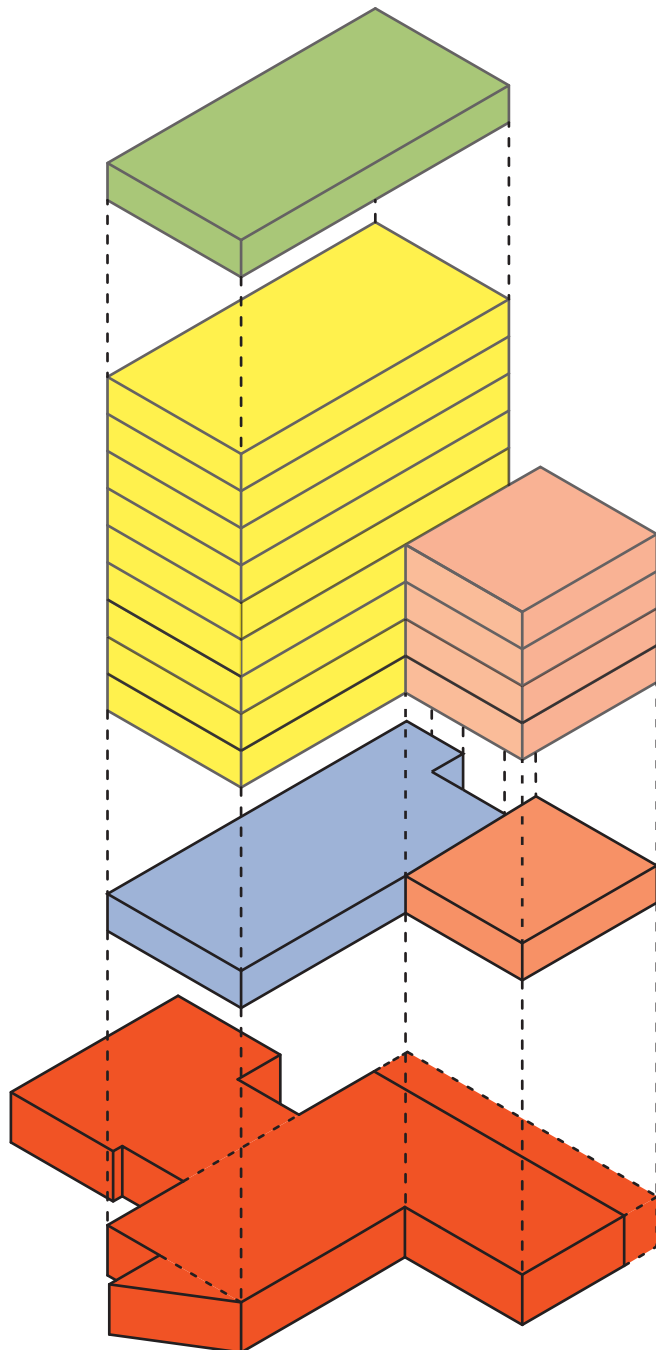
Οι ιδιότητες της πόλης του Βελιγραδίου, που αποτελείται από δύο επίπεδα, ενσωματώνονται στο σχεδιασμό. Η πόλη διαχειρίζεται αυτή την ιδιομορφία της εισάγωντας το κόνσεπτ της κατακόρυφης κυκλοφορίας χρησιμοποιώντας σκάλες.

Για την ευκολότερη κυκλοφορία μέσα στο κτίριο κατοίκησης τοποθετούνται σκάλες πλάτους 80εκ., όση και η απόσταση ανάμεσα στα δοκάρια. Αυτές λειτουργούν τοπικά, εξυπηρετώντας “οικιακές” κυκλοφορίες και ενισχύοντας τη δημιουργία μιας κατακόρυφης γειτονιάς. Σε επίπεδο ορόφου διατηρούνται οι κεντρικοί διάδρομοι κυκλοφορίας που προϋπάρχουν και ορίζονται από το δομικό σκελετό. Στο νότιο κτίριο δεν υπήρχαν καθόλου κλιμακοστάσια. Στο νέο πρόγραμμα κάθε όροφος χρησιμεύει ως “σαλόνι” του αντίστοιχου ορόφου κατοίκησης. Η κατακόρυφη κυκλοφορία ξεκινά από το χώρο υποδοχής στο ισόγειο με μια μεγάλη σκάλα ως πυρήνα. Συνεχίζει εναλλάξ στους επάνω ορόφους με μία γωνιακή και μία ευθύγραμμη σκάλα, βάση των οποίων οργανώνονται οι κατόψεις.

Το σύστημα των κλιμάκων συμπληρώνουν δύο ανελκυστήρες χωρητικότητας 10 ατόμων ο καθένας.

Το κέντρο της πόλης του Βελιγραδίου κατοικείται και από περιστέρια. Με την πρόταση για περισσότερεώνα αναγνωρίζεται η ιδιαιτερότητα του τελευταίου ορόφου, δίνοντας έμφαση στο κύριο μέρος του κτιριακού προγράμματος. Ο όροφος αυτός συνδέεται με το υπόλοιπο πρόγραμμα μέσω του κοινού παρονομαστή της κατοίκησης.

Το κτίριο έχει σχεδιαστεί εμπνευσμένο από την πόλη του Βελιγραδίου. Δεν αποτελεί καθολικό μοντέλο, αλλά προσαρμοσμένο στις εκάστοτε συνθήκες είναι εφαρμόσιμο σε πολλές μεγαλουπόλεις.

περιστερώνας

προσωρινή κατοίκηση

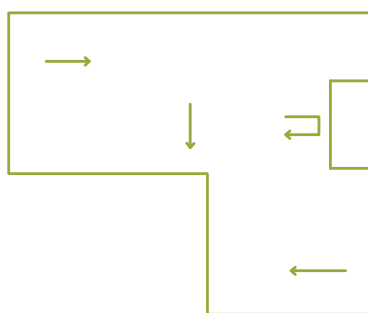
"σαλόνι" ορόφου

κοινή κουζίνα

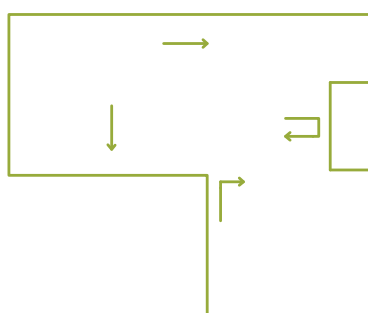
δημόσιο σαλόνι

Διαγράμματα κυκλοφορίας

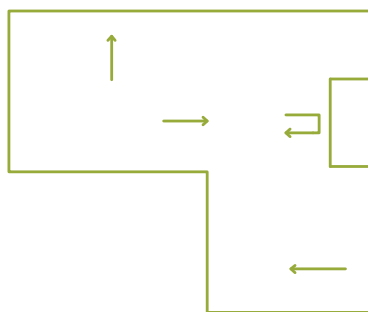
4.

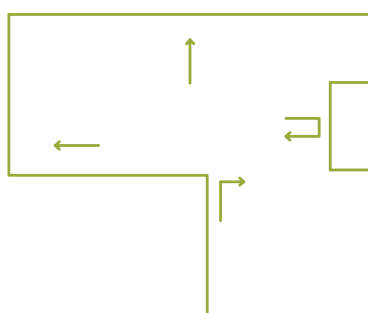
3.

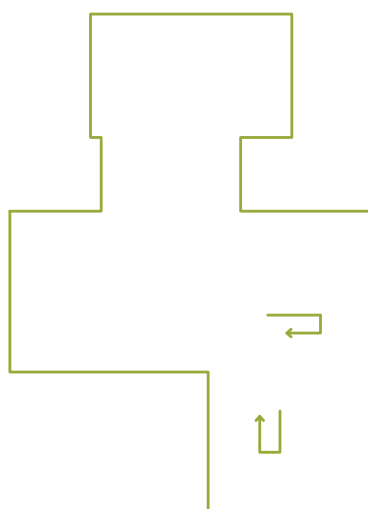
2.

1.

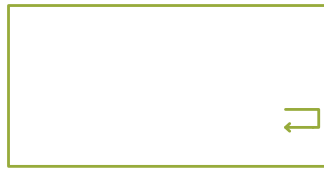
0.

11.

10.

9.

8.

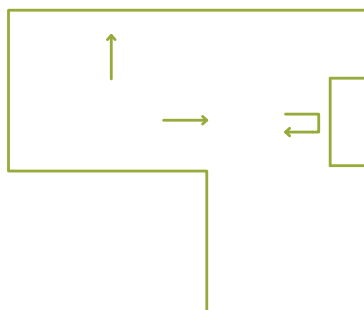
7.

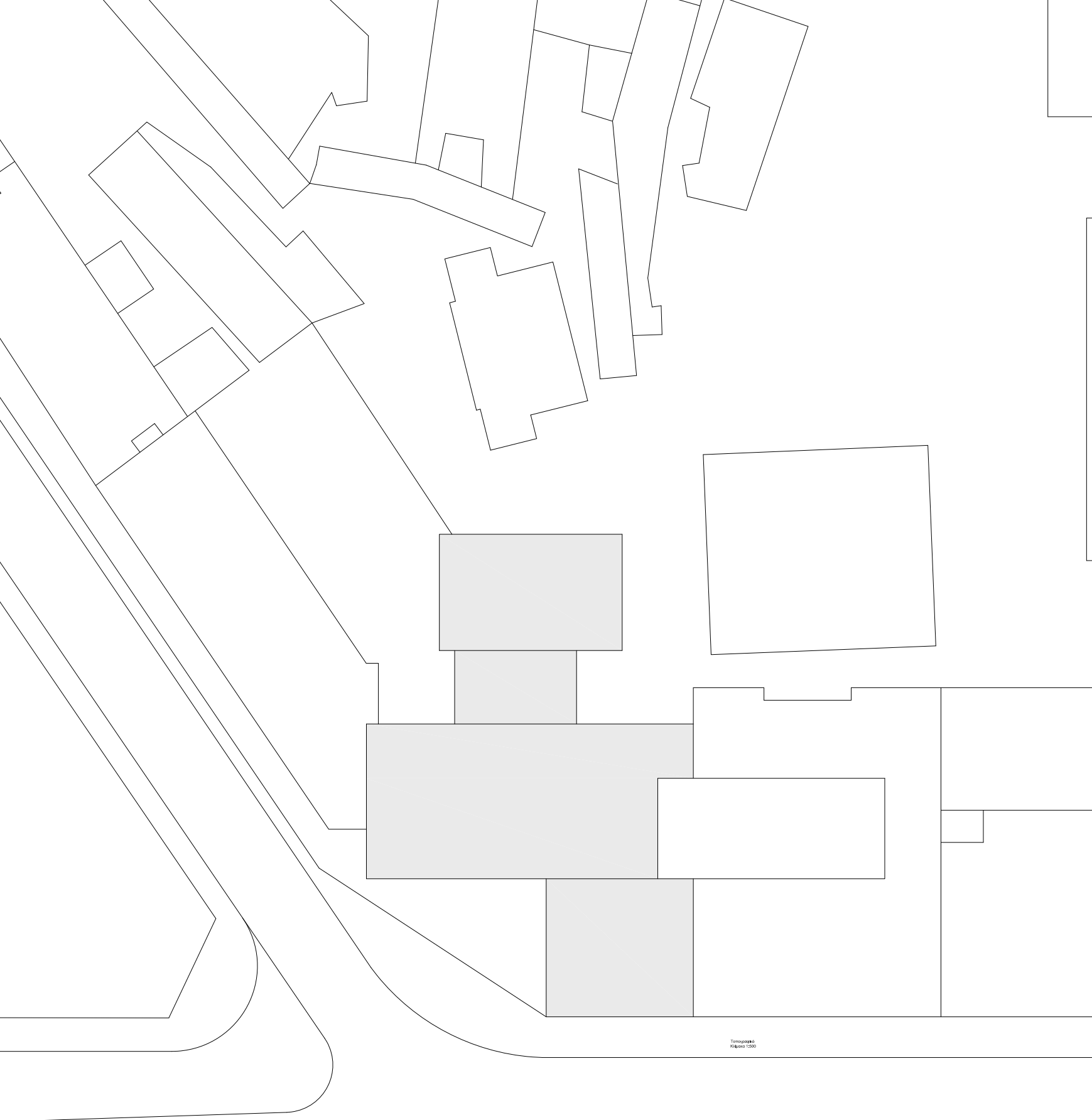

6.

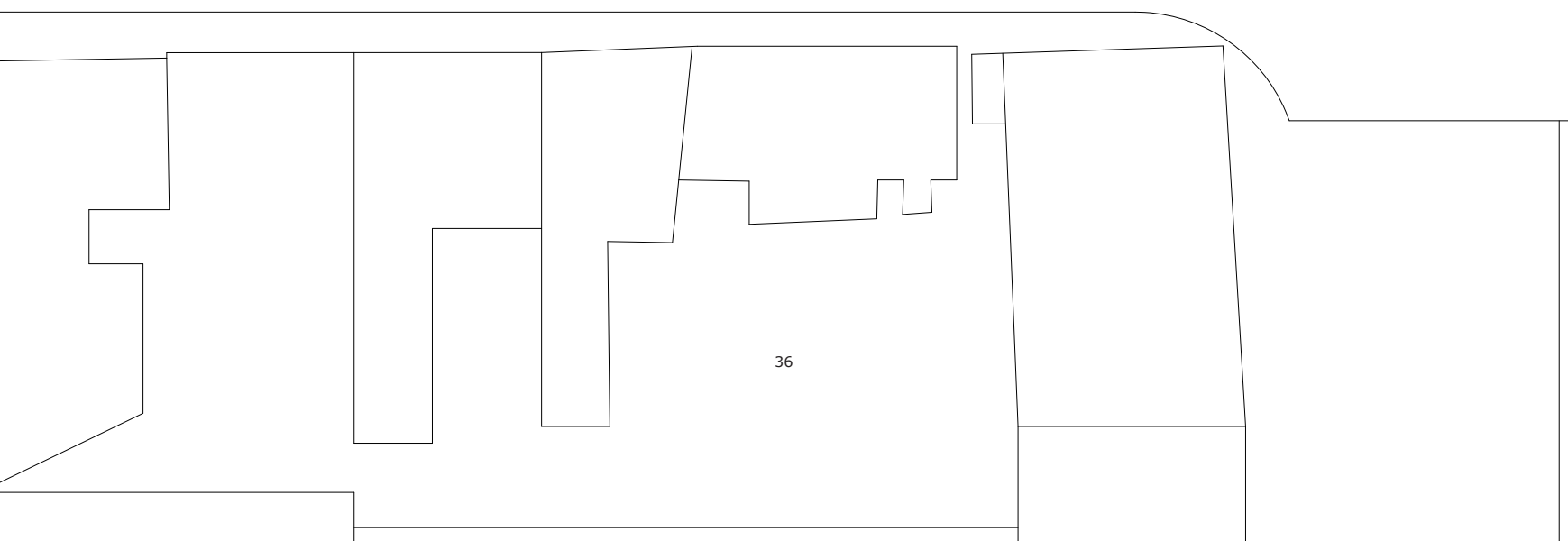

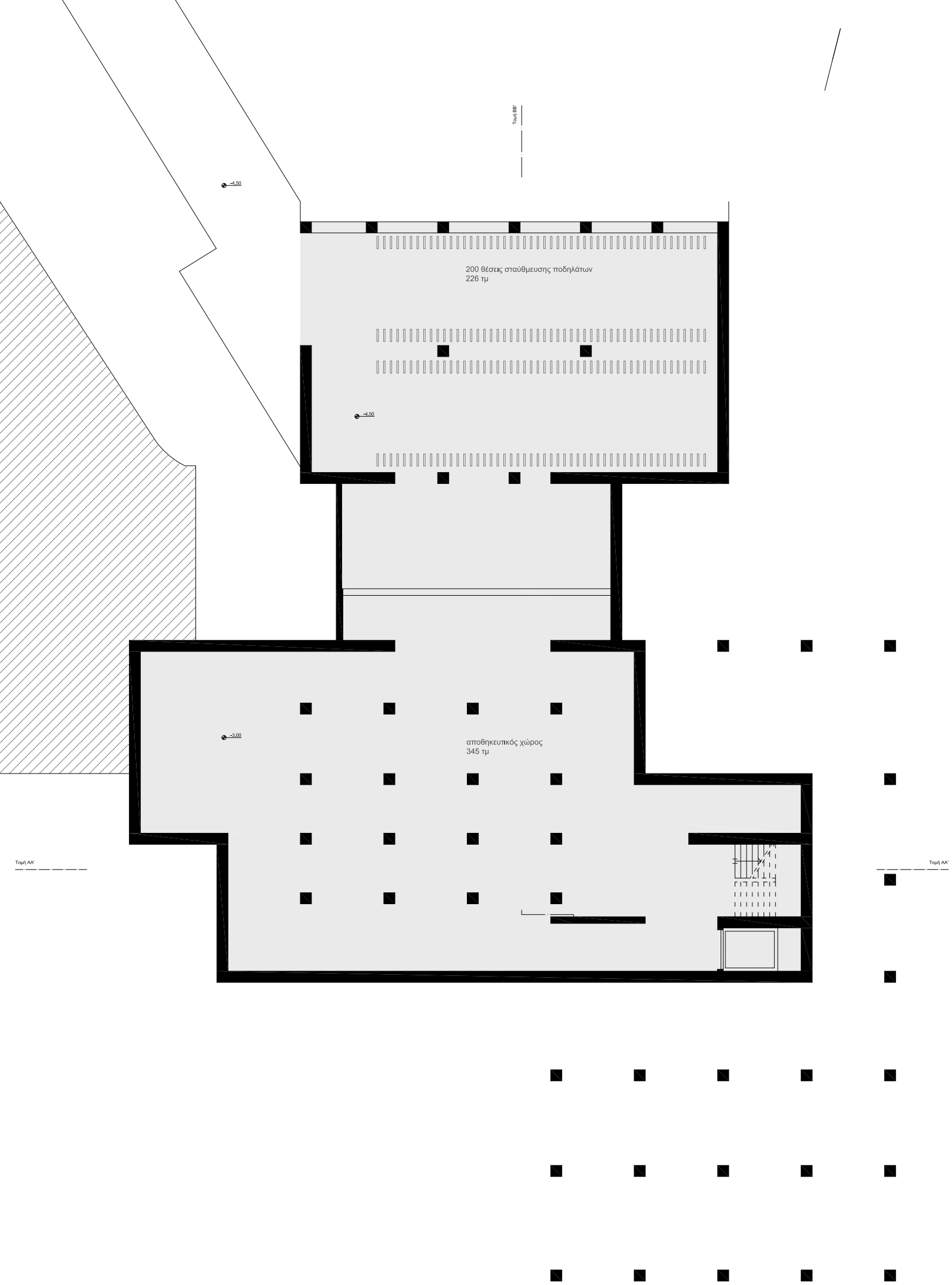
5.

Топографический
план 1:500

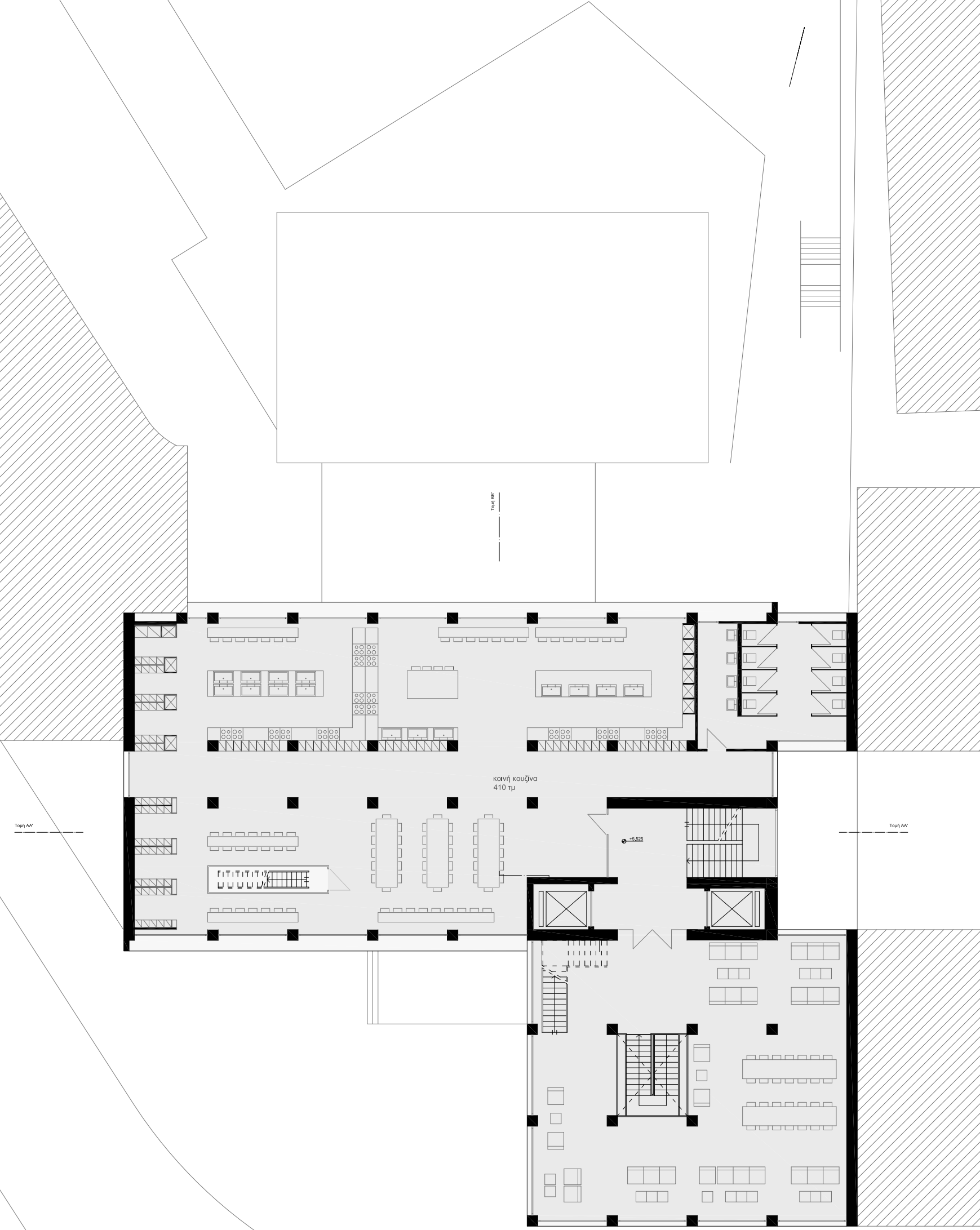

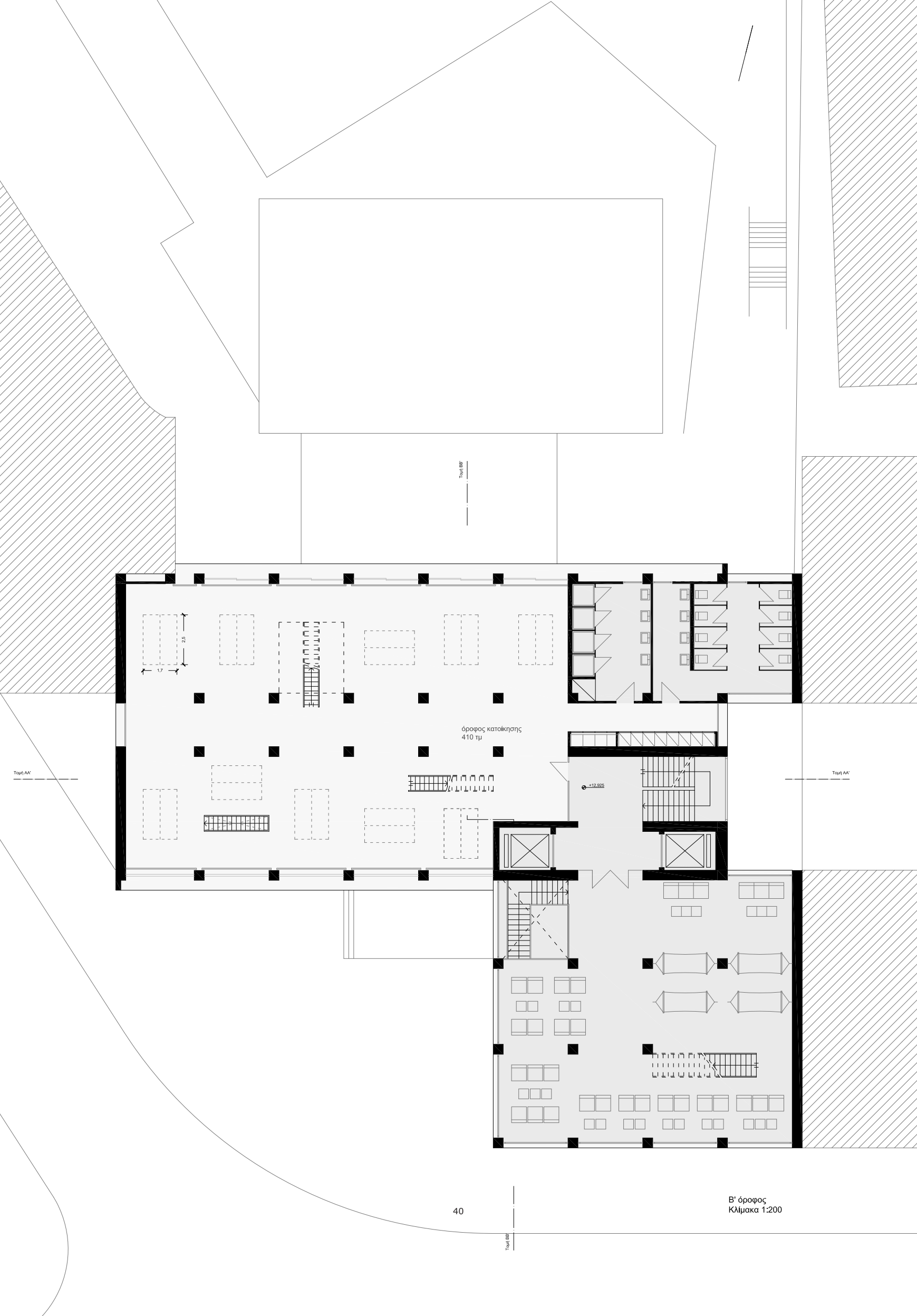

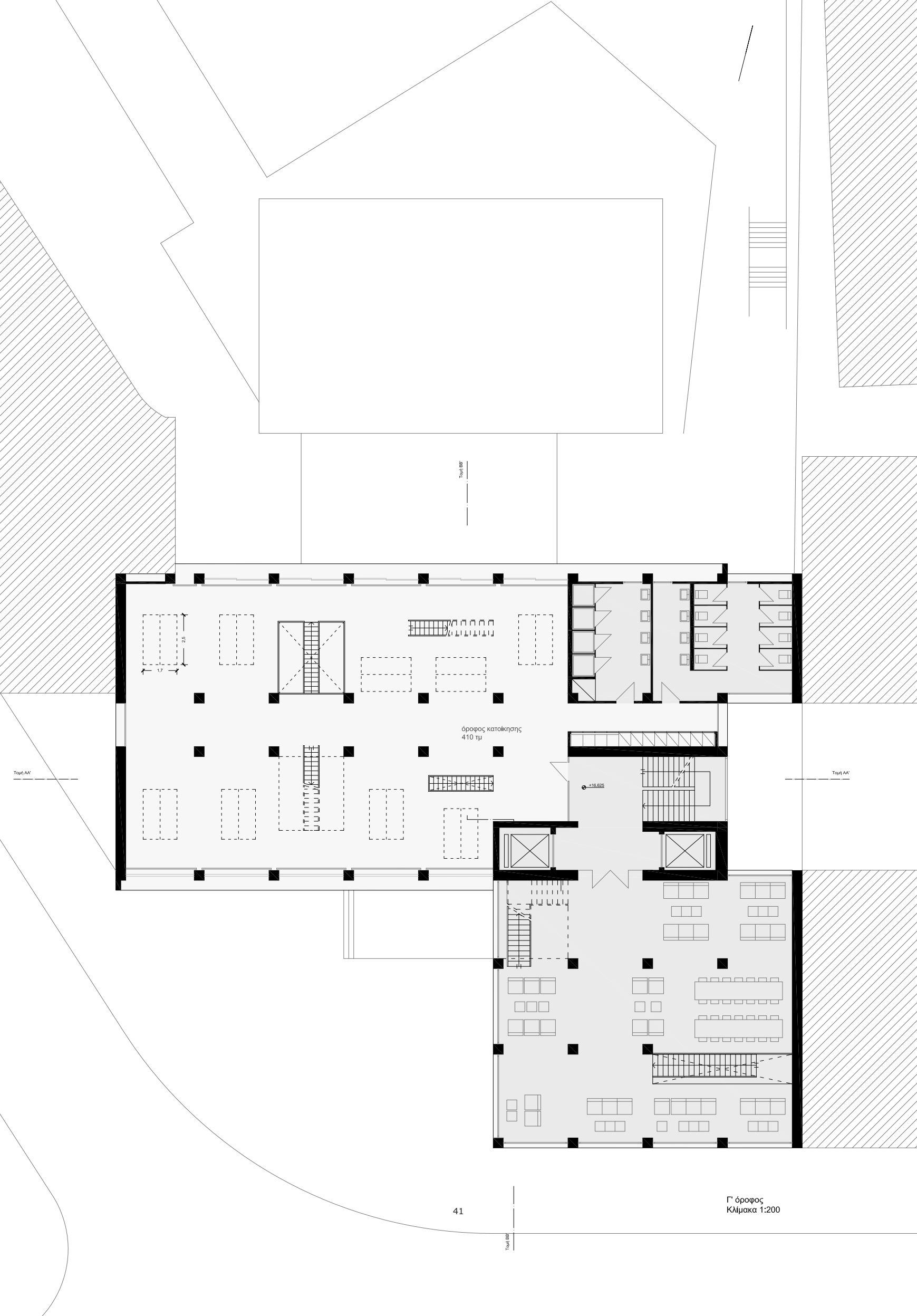
-4.50

-4.50

-3.00

Τμήμ BB

Τμήμ AA'

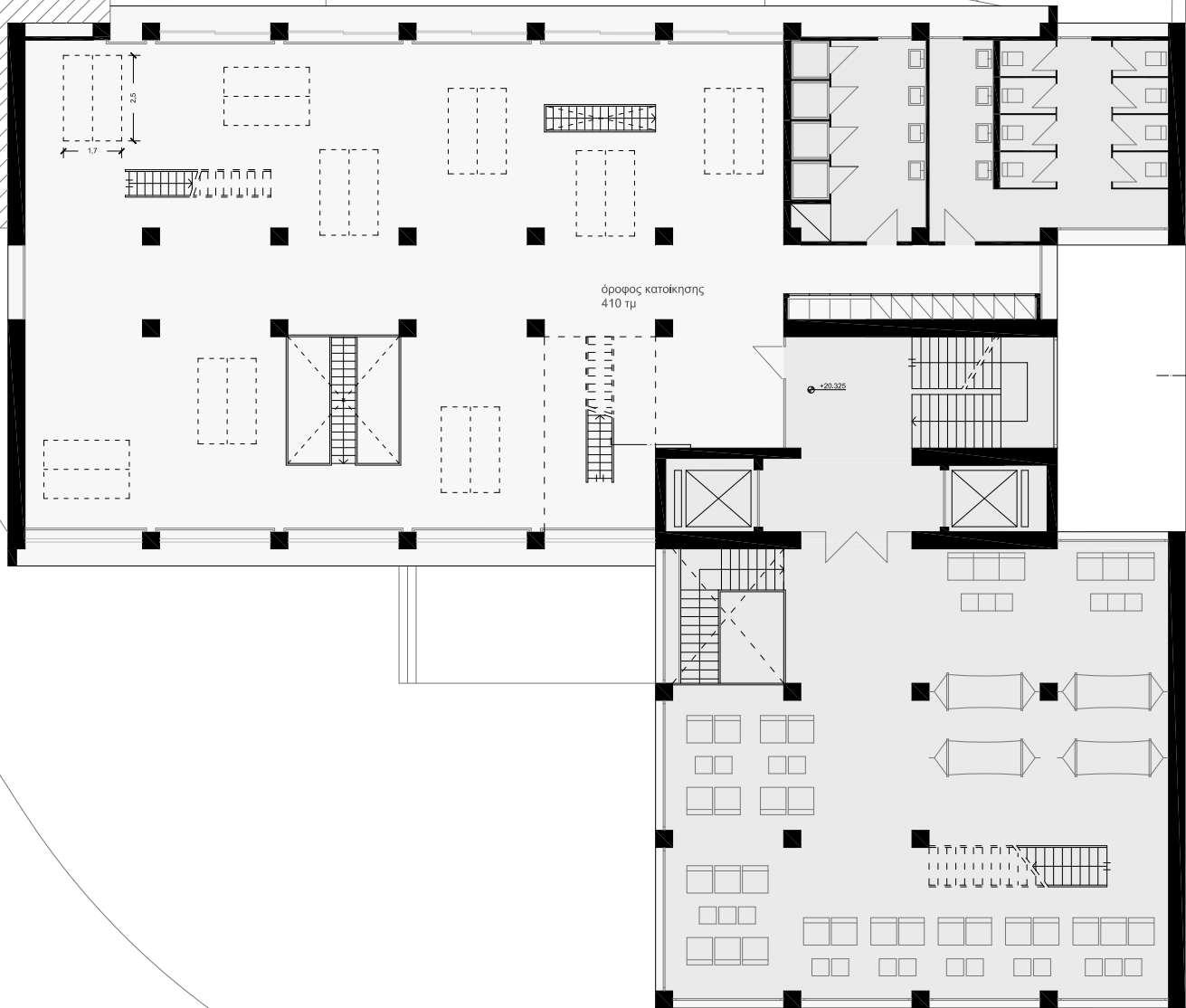
Τμήμ AA

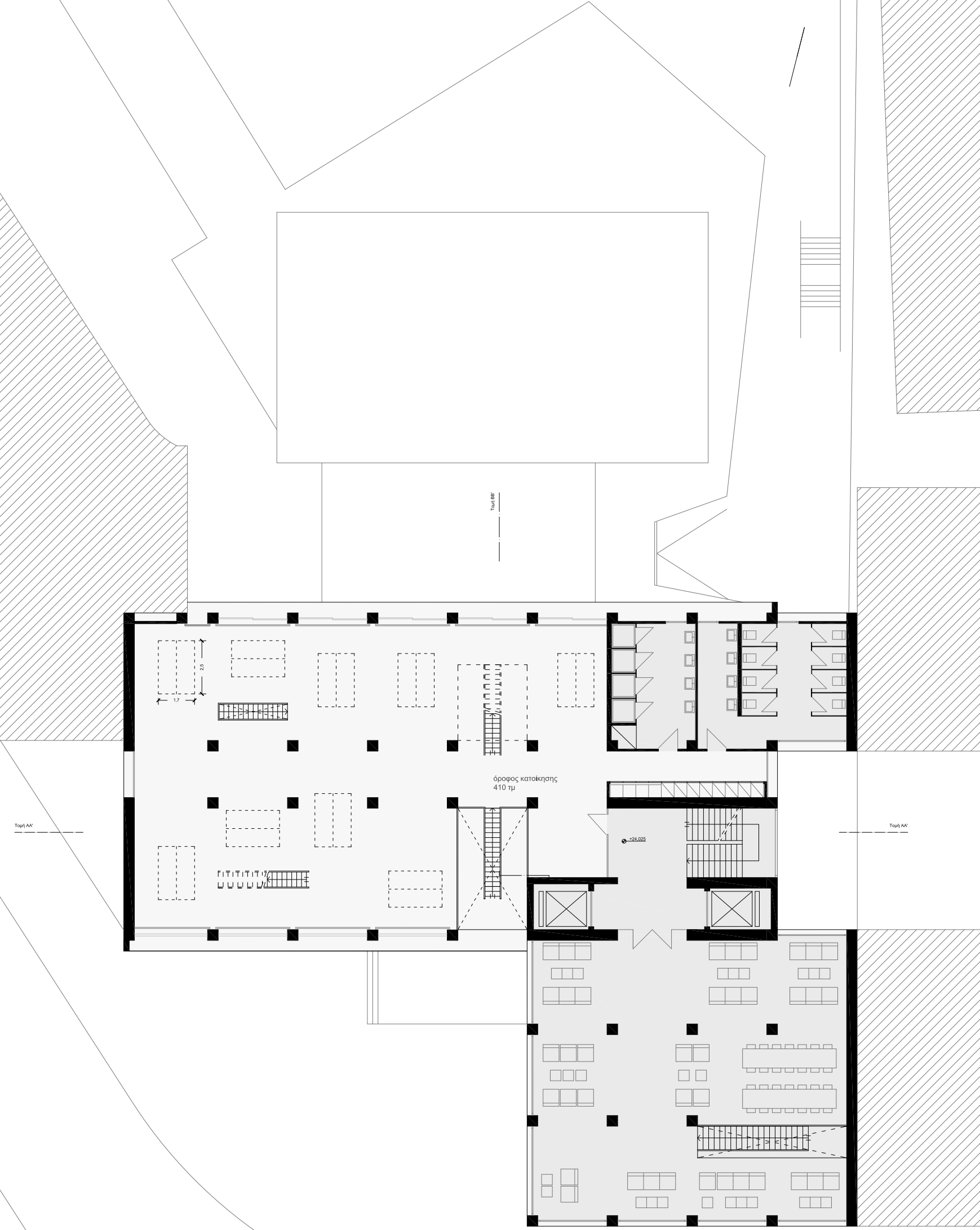
όροφος κατοίκησης
410 τμ

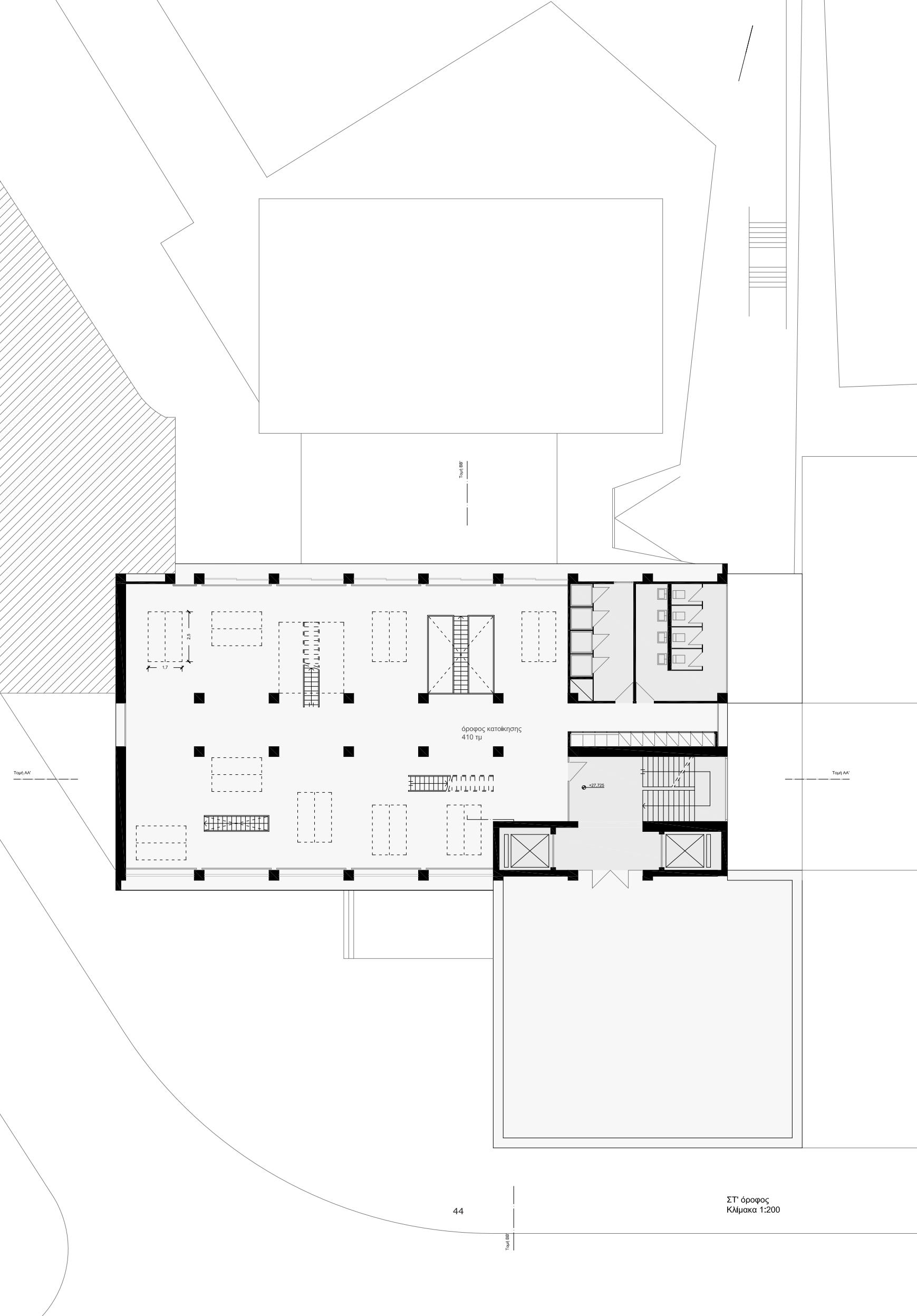
+10,625

1.7
2.5

Τμήμ BB

Τμήμ BB

2.3
1.7

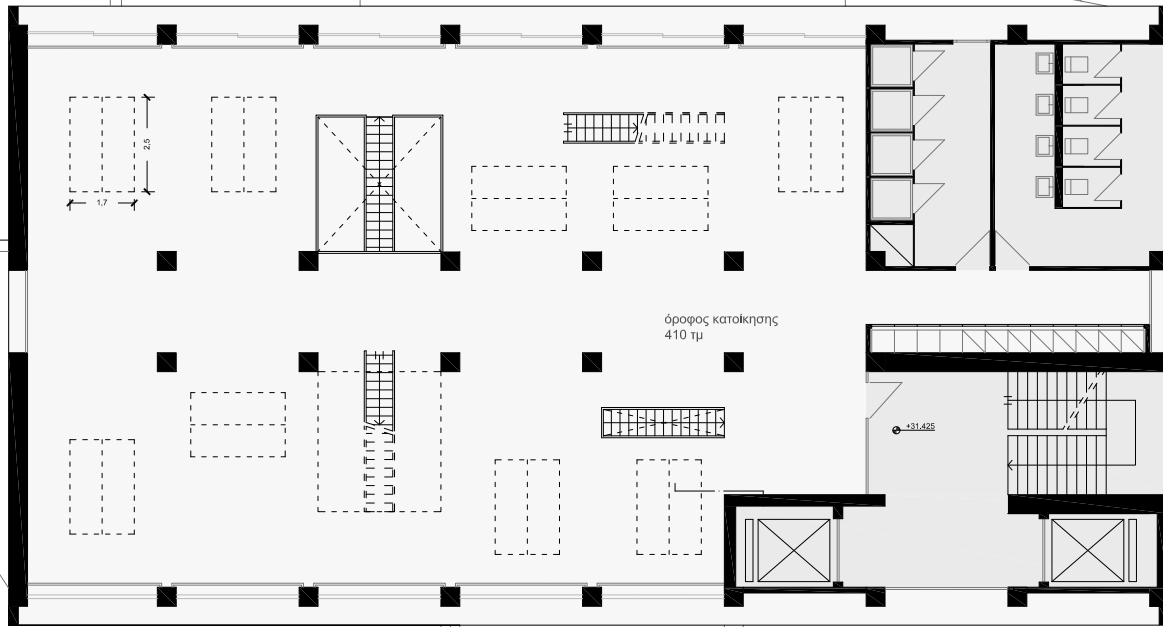
όροφος κατοίκησης
410 τμ

+27.226

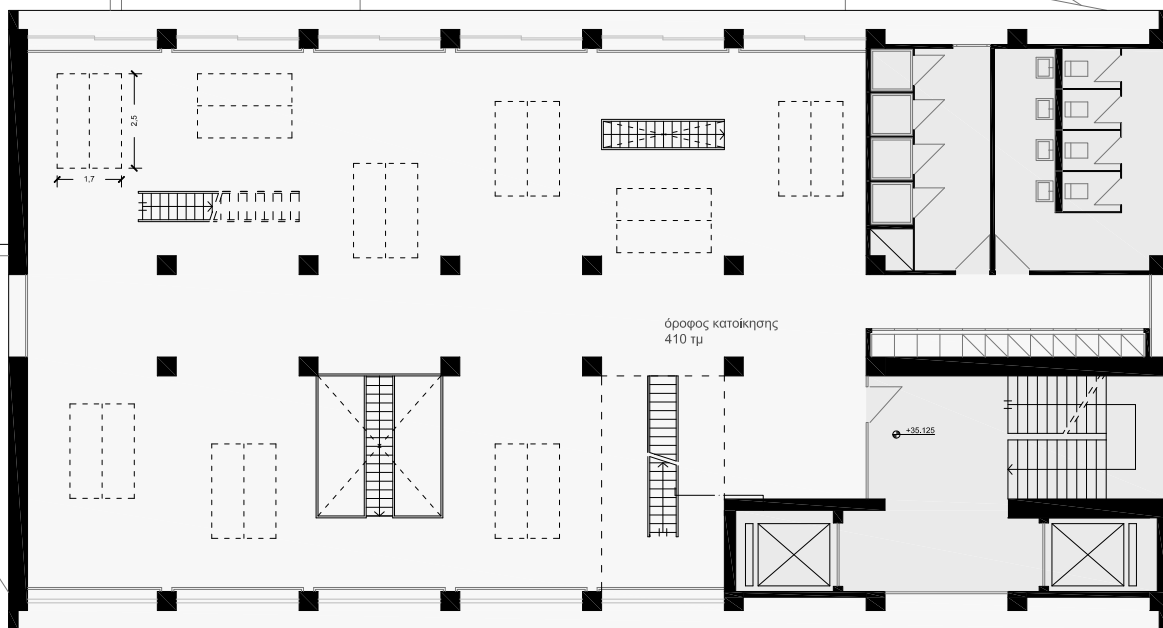
Τμήμ AA'

Τμήμ AA'

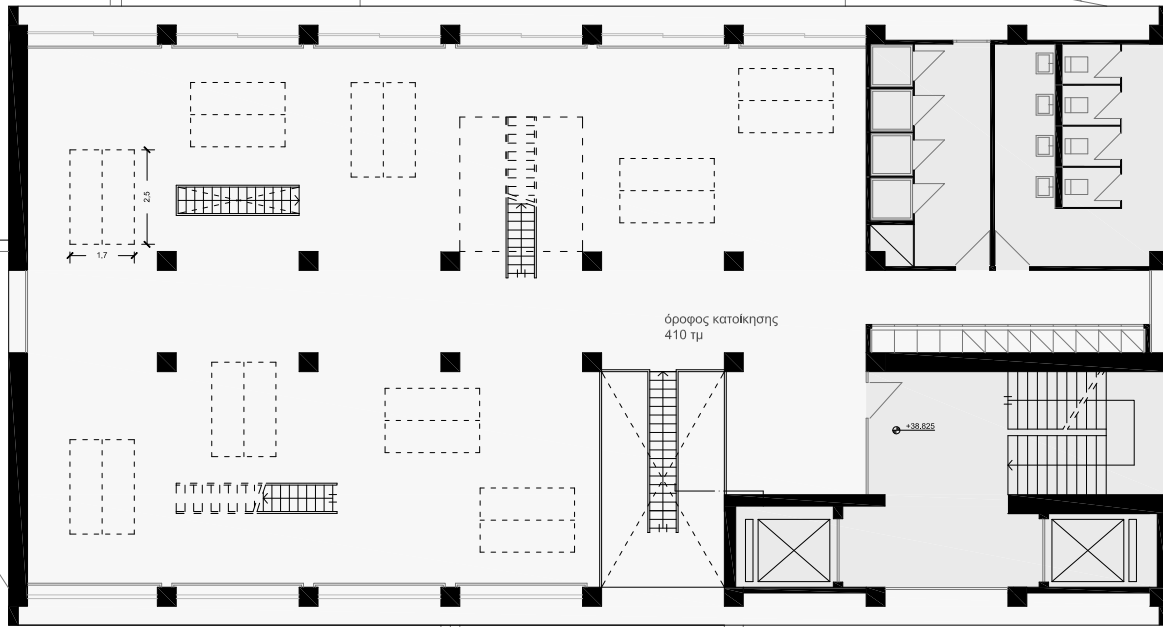
Τμήμ BB

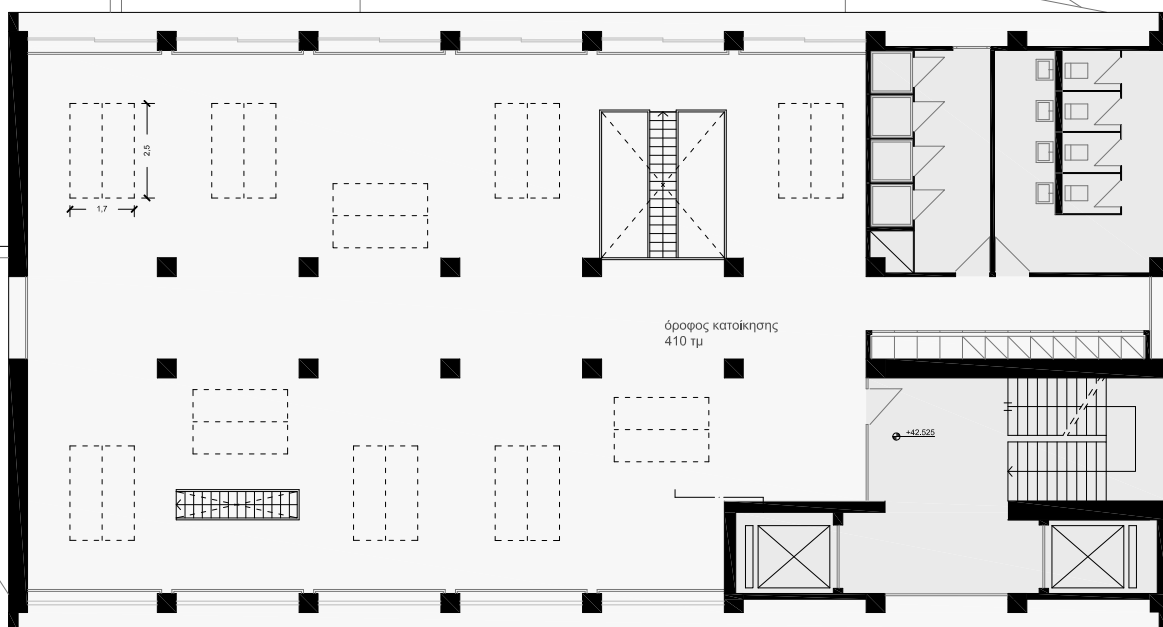
Z' όροφος
Κλίμακα 1:200

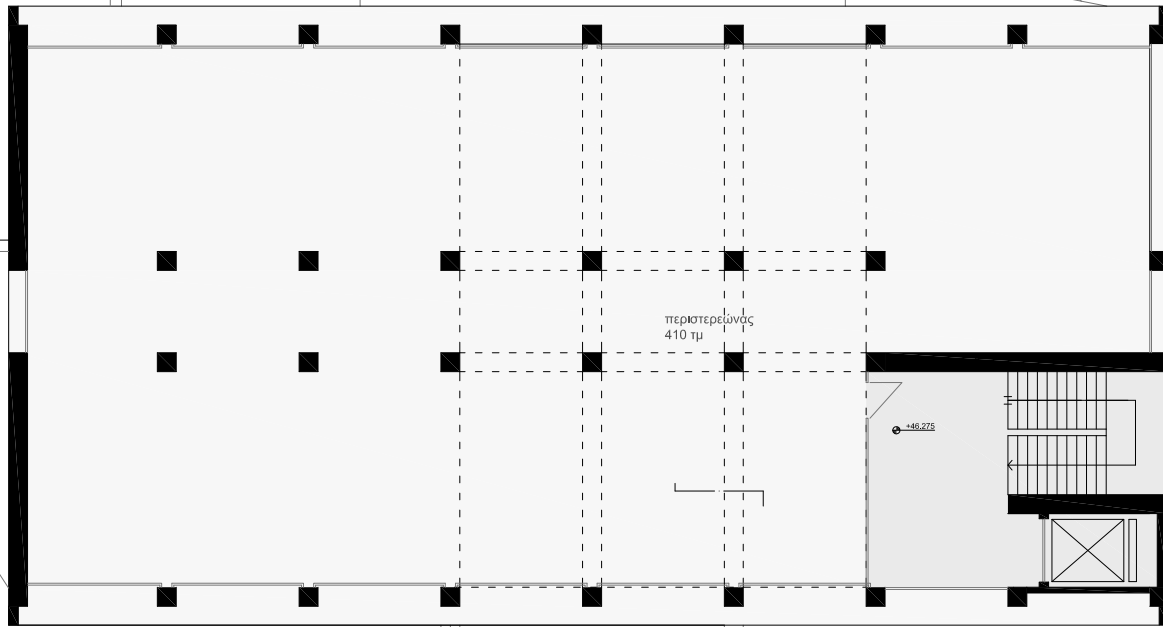
H' όροφος
Κλίμακα 1:200

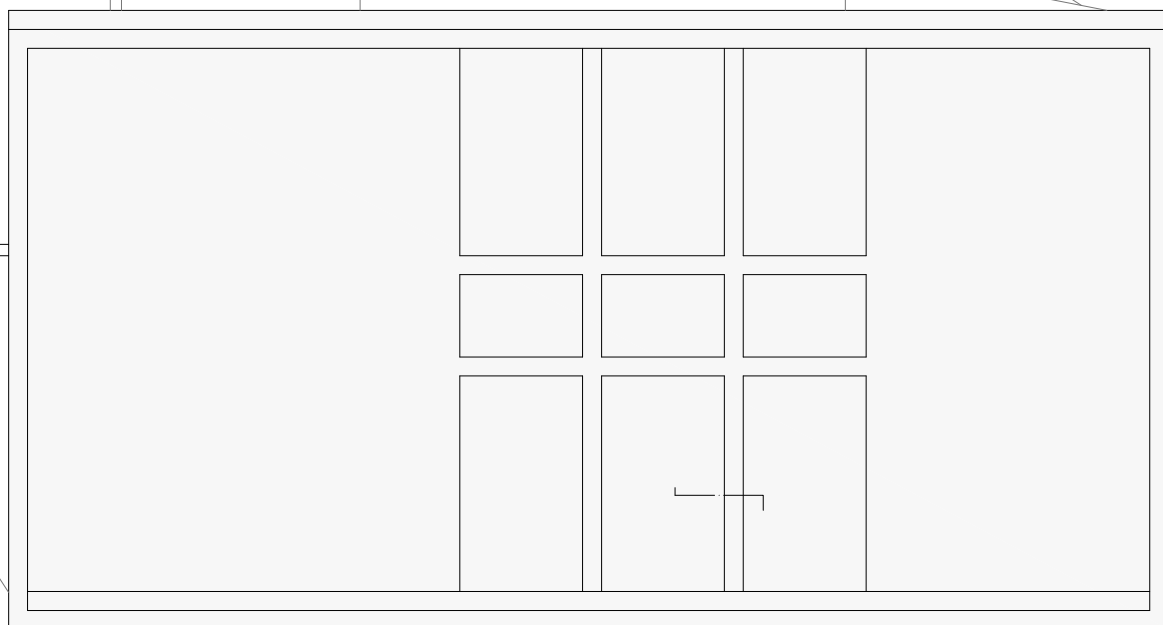
Ε' όροφος
Κλίμακα 1:200

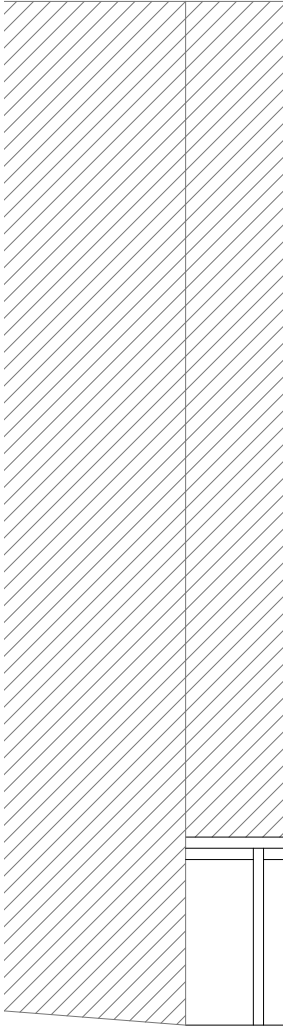
Ι' όροφος
Κλίμακα 1:200

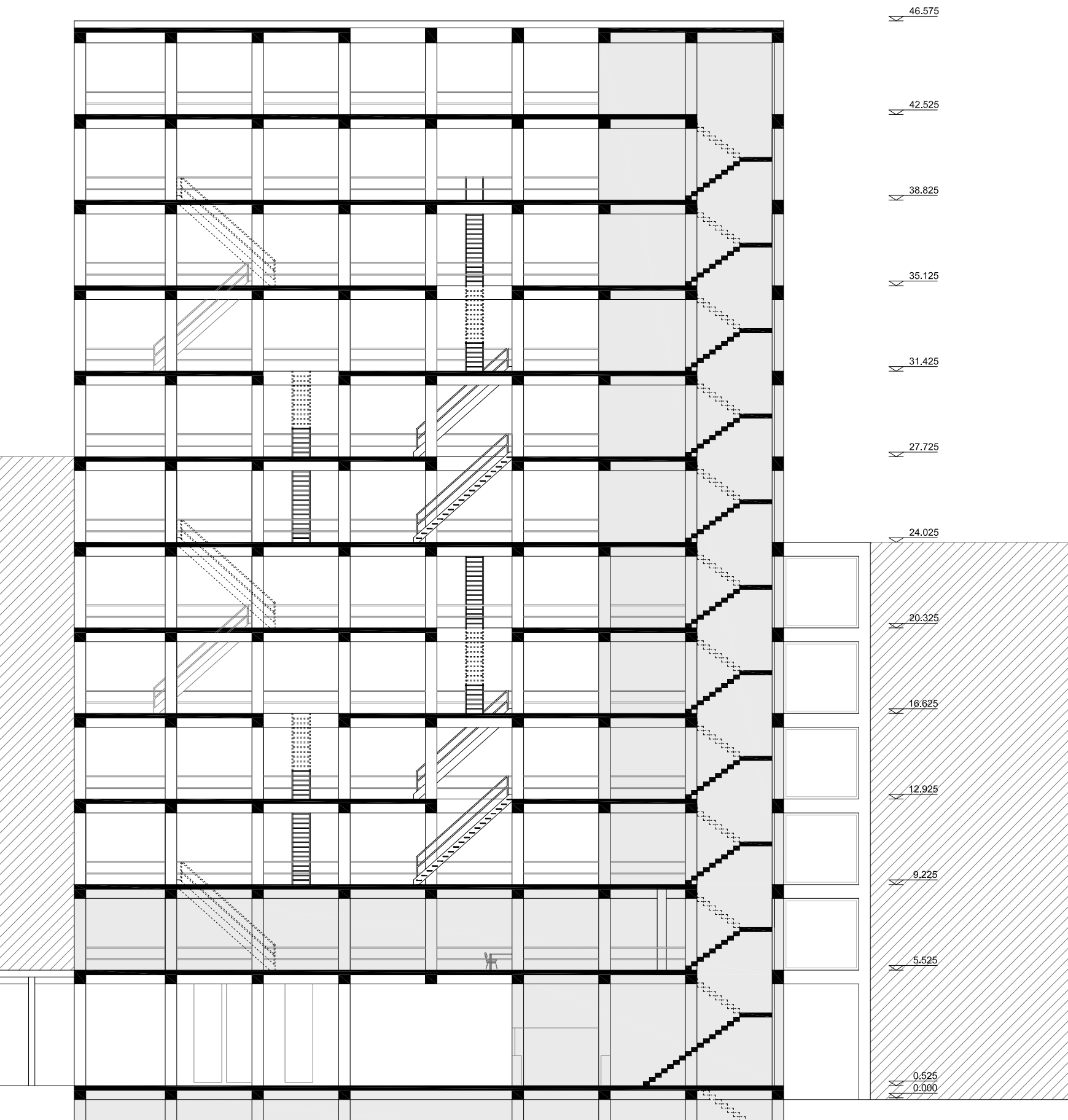

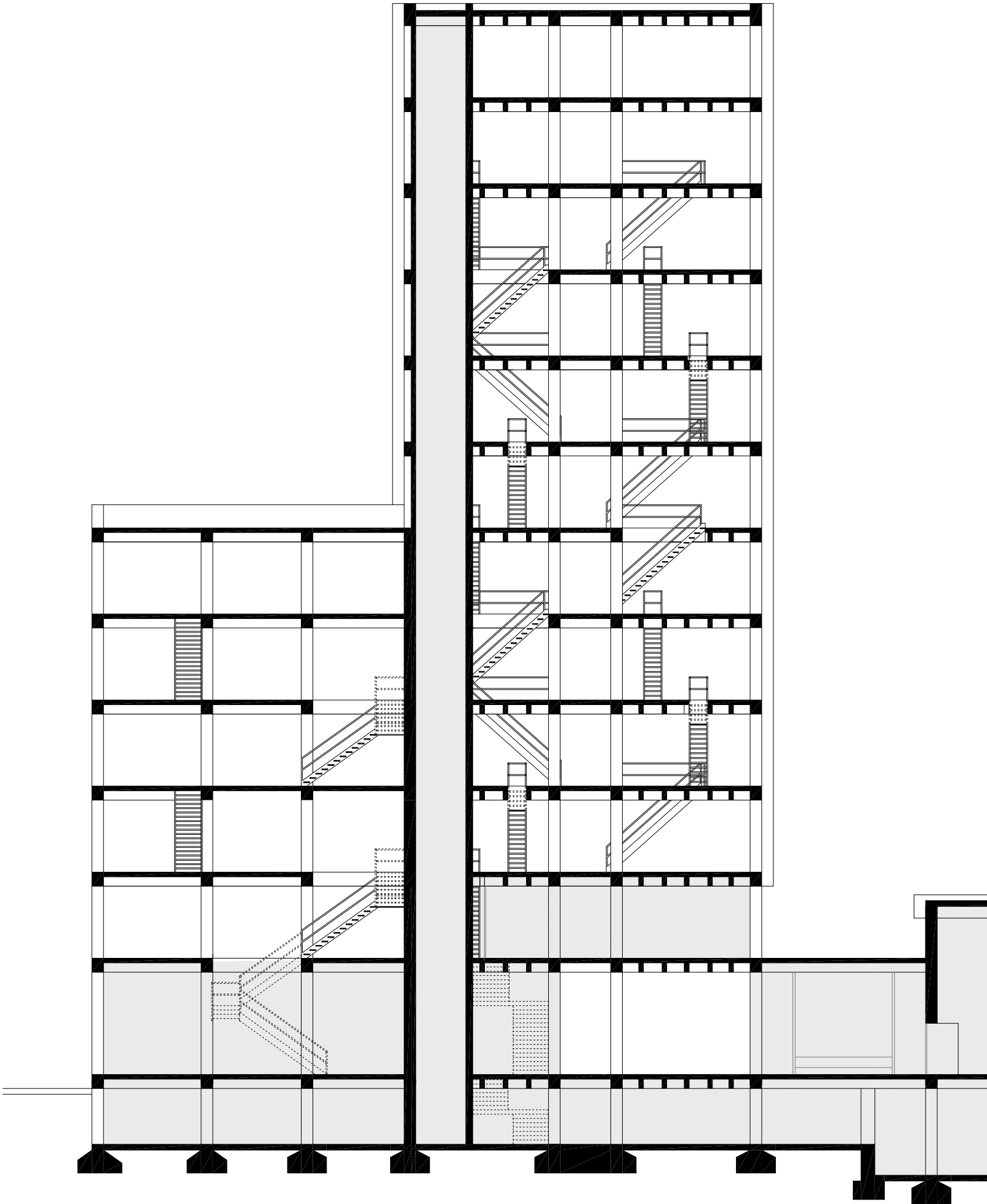
Κ' όροφος
Κλίμακα 1:200

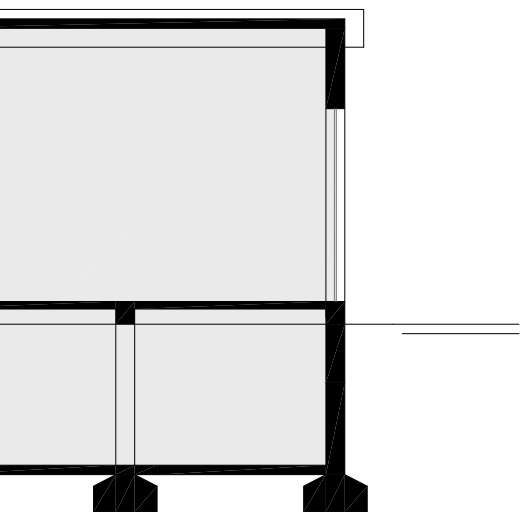

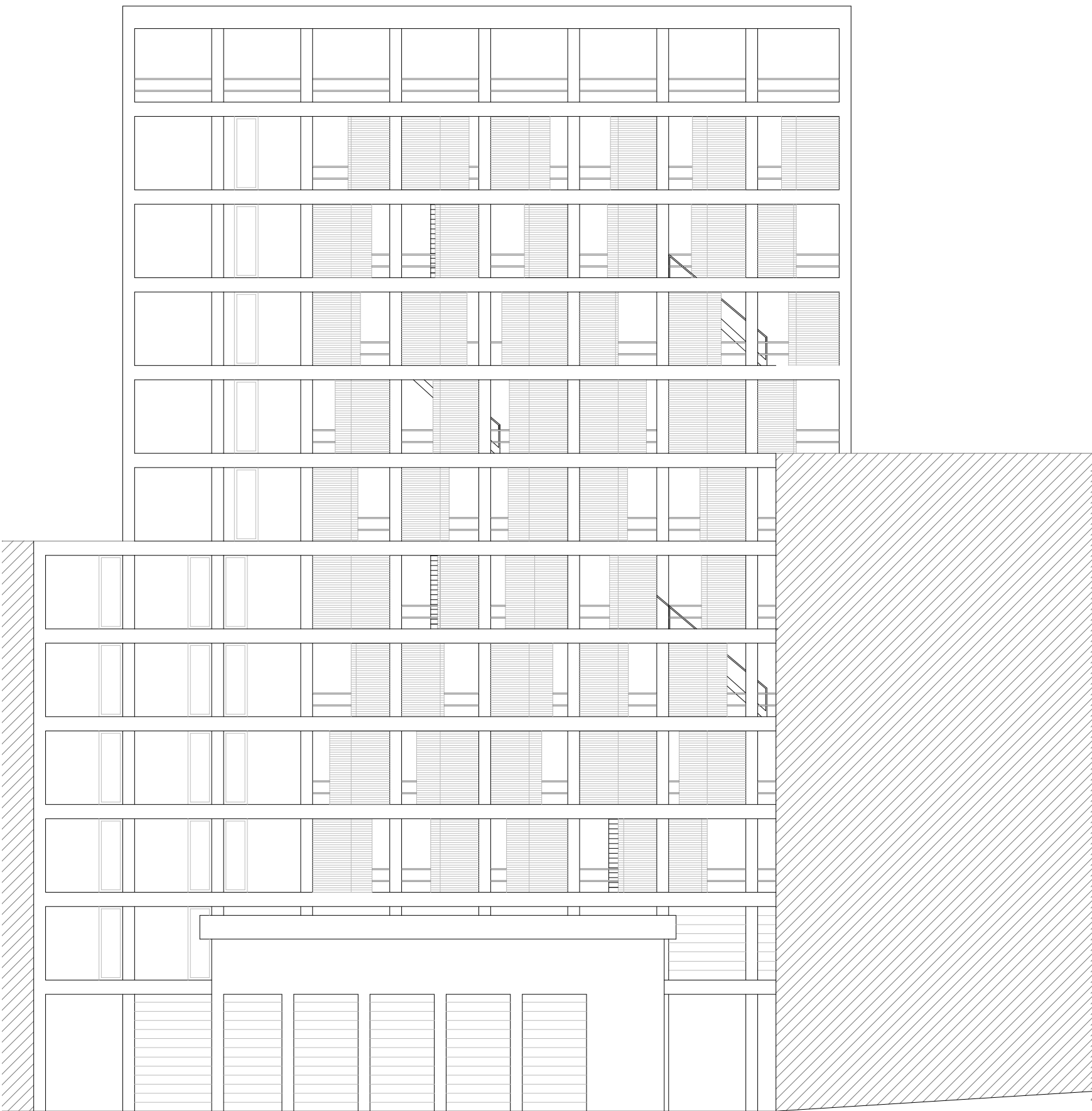
Κάτοψη δώματος
Κλίμακα 1:200

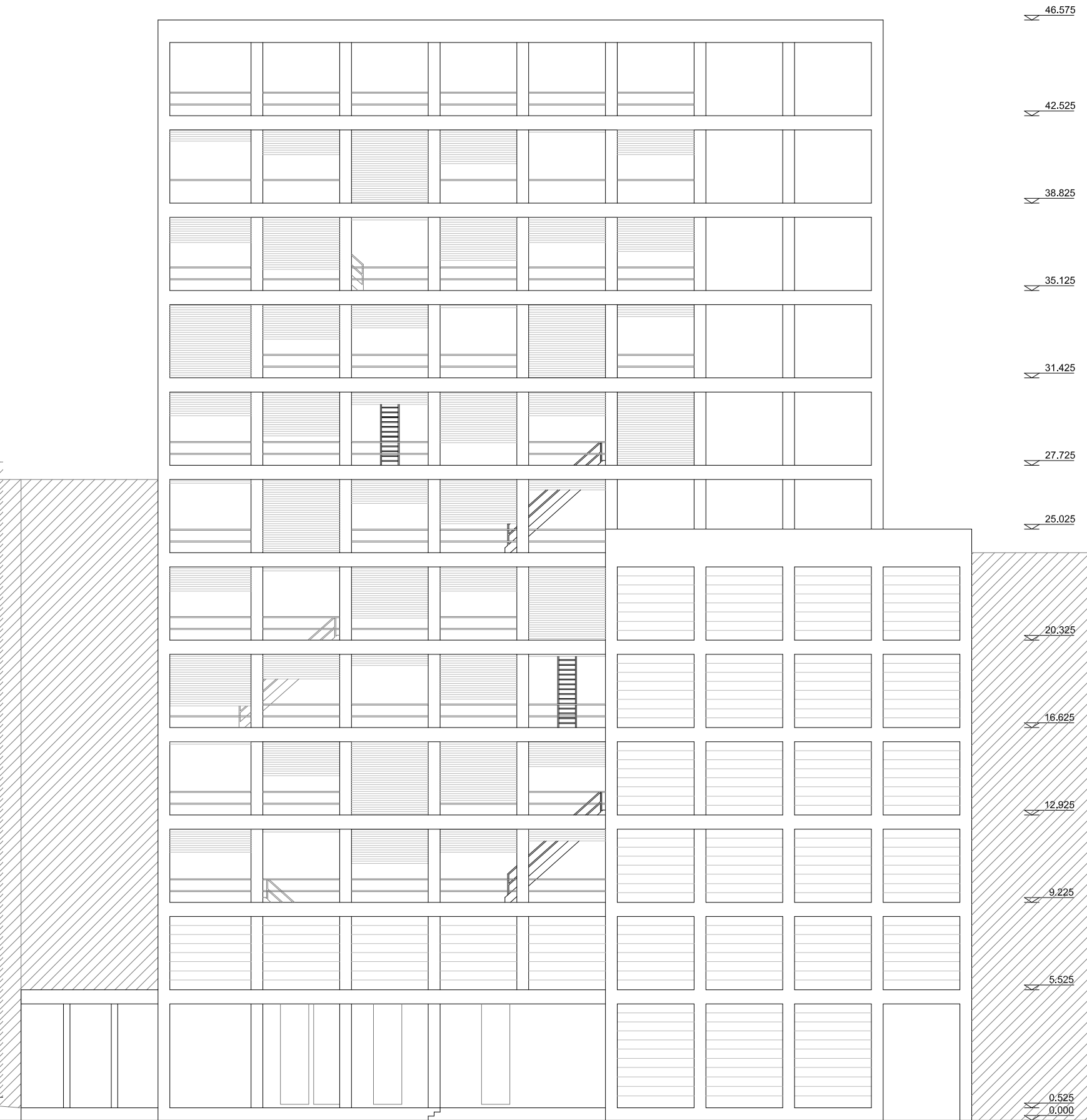

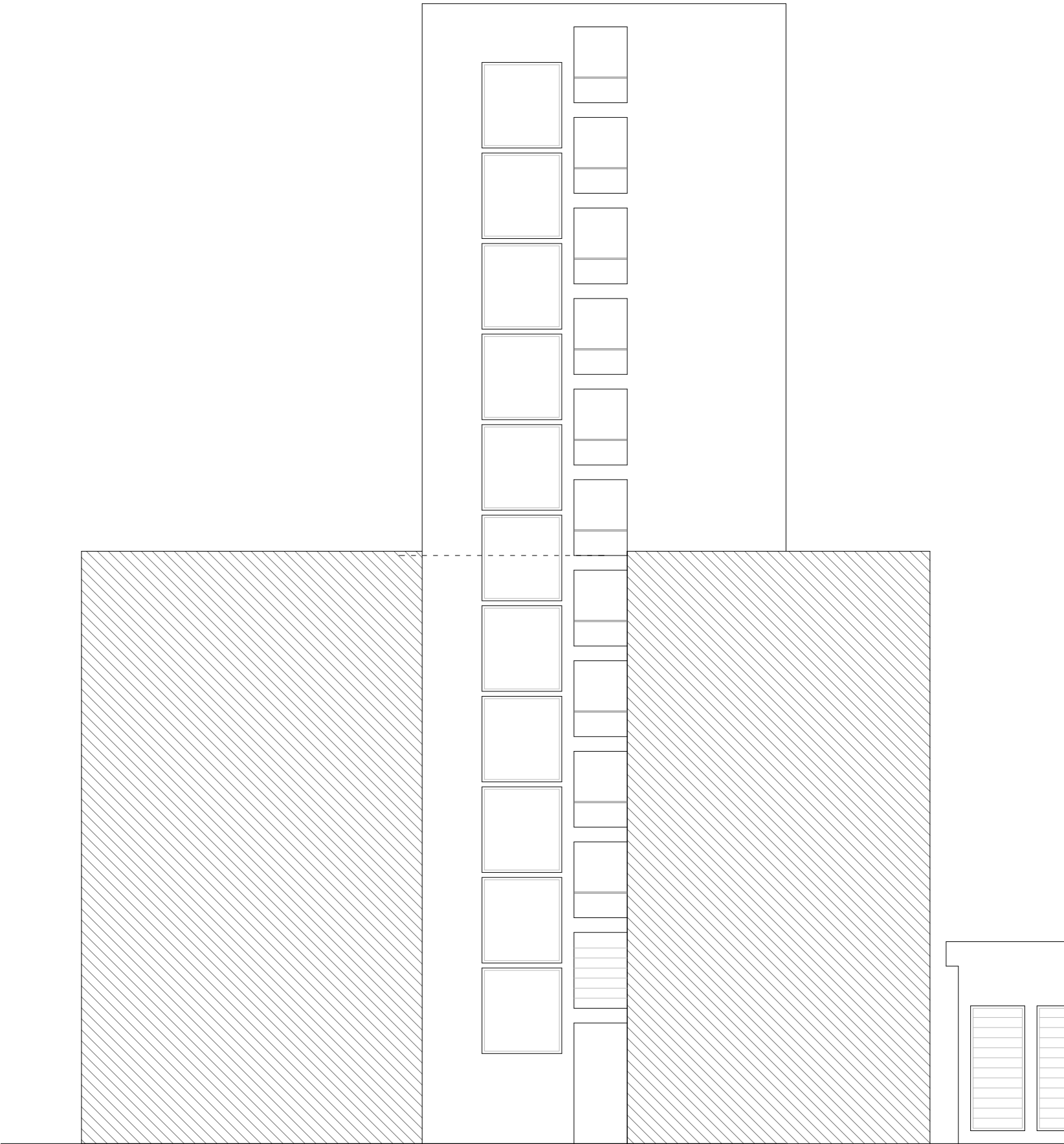

46.575

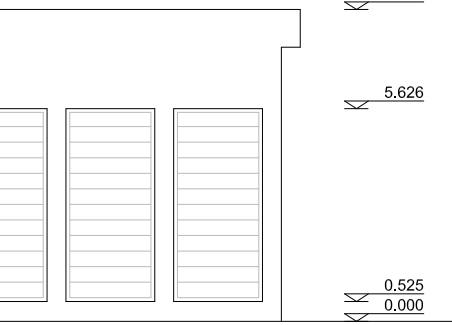
24.201

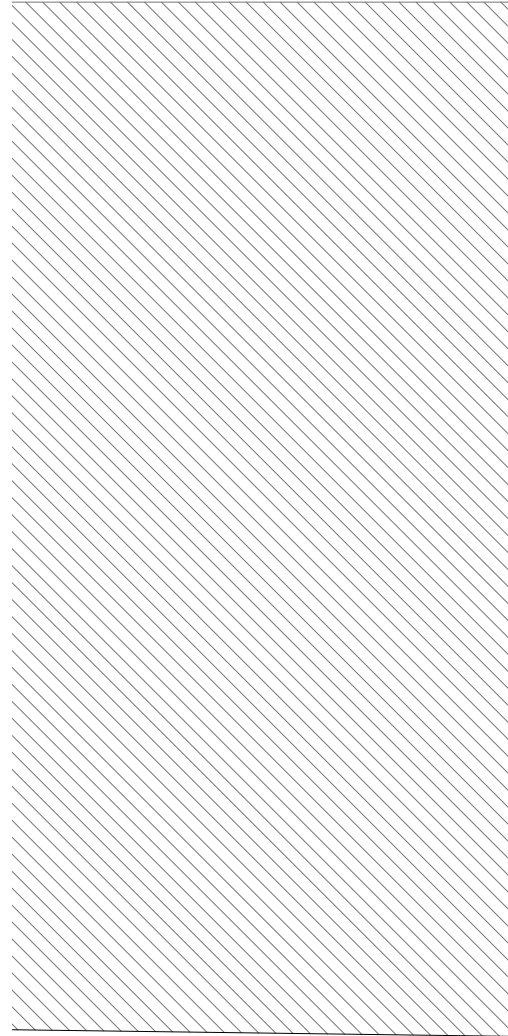
8.250

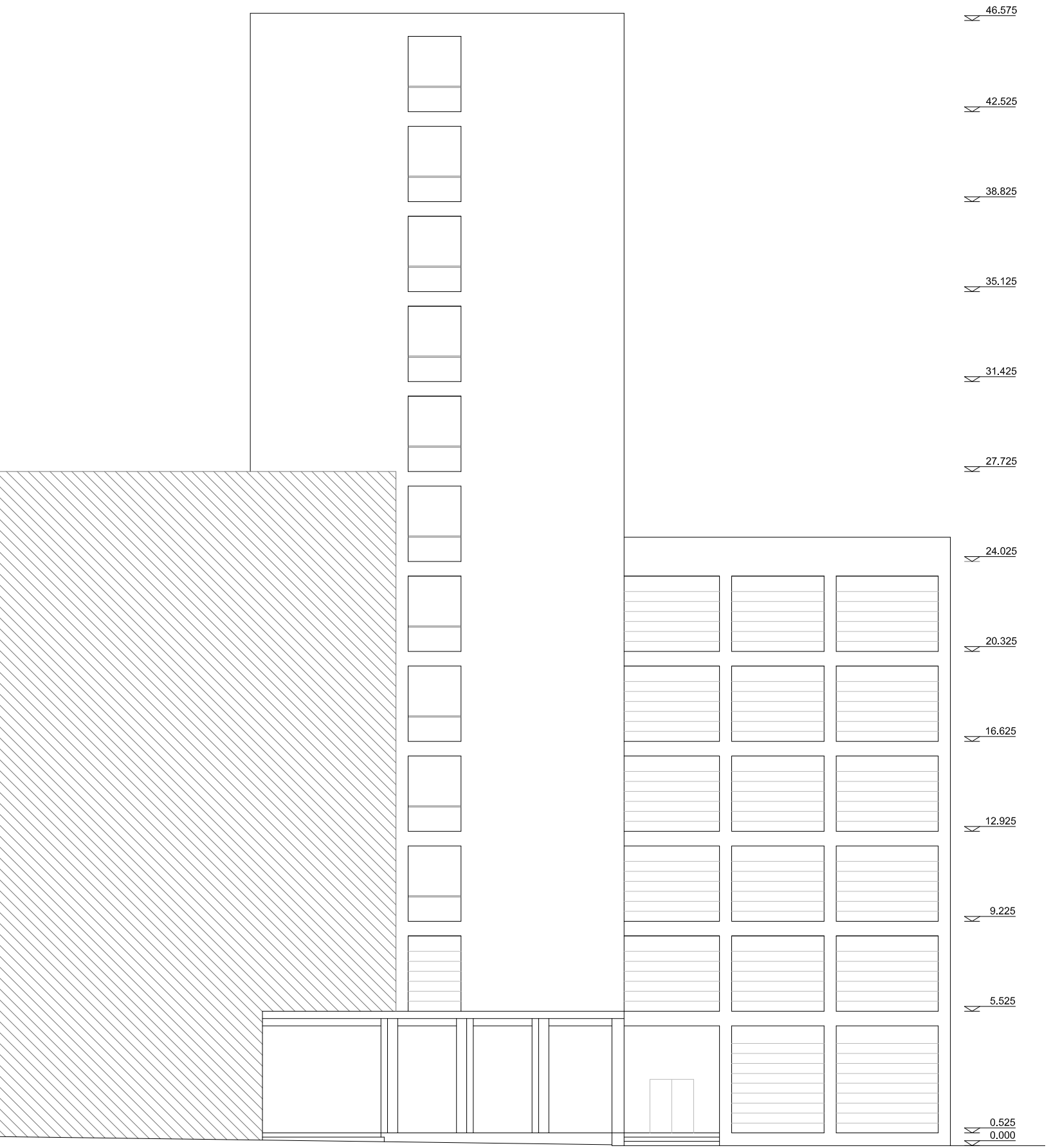
5.626

0.525

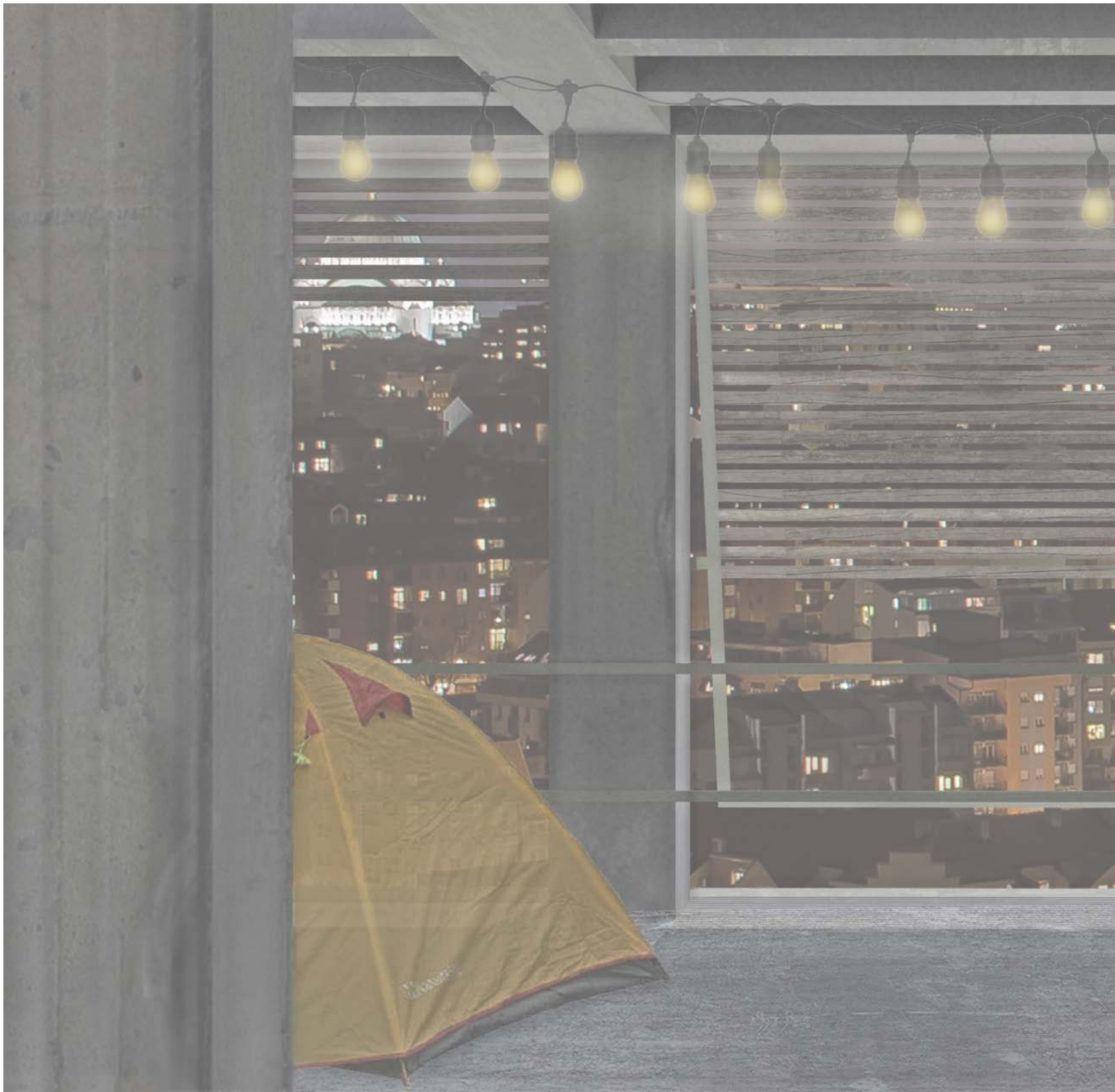
0.000

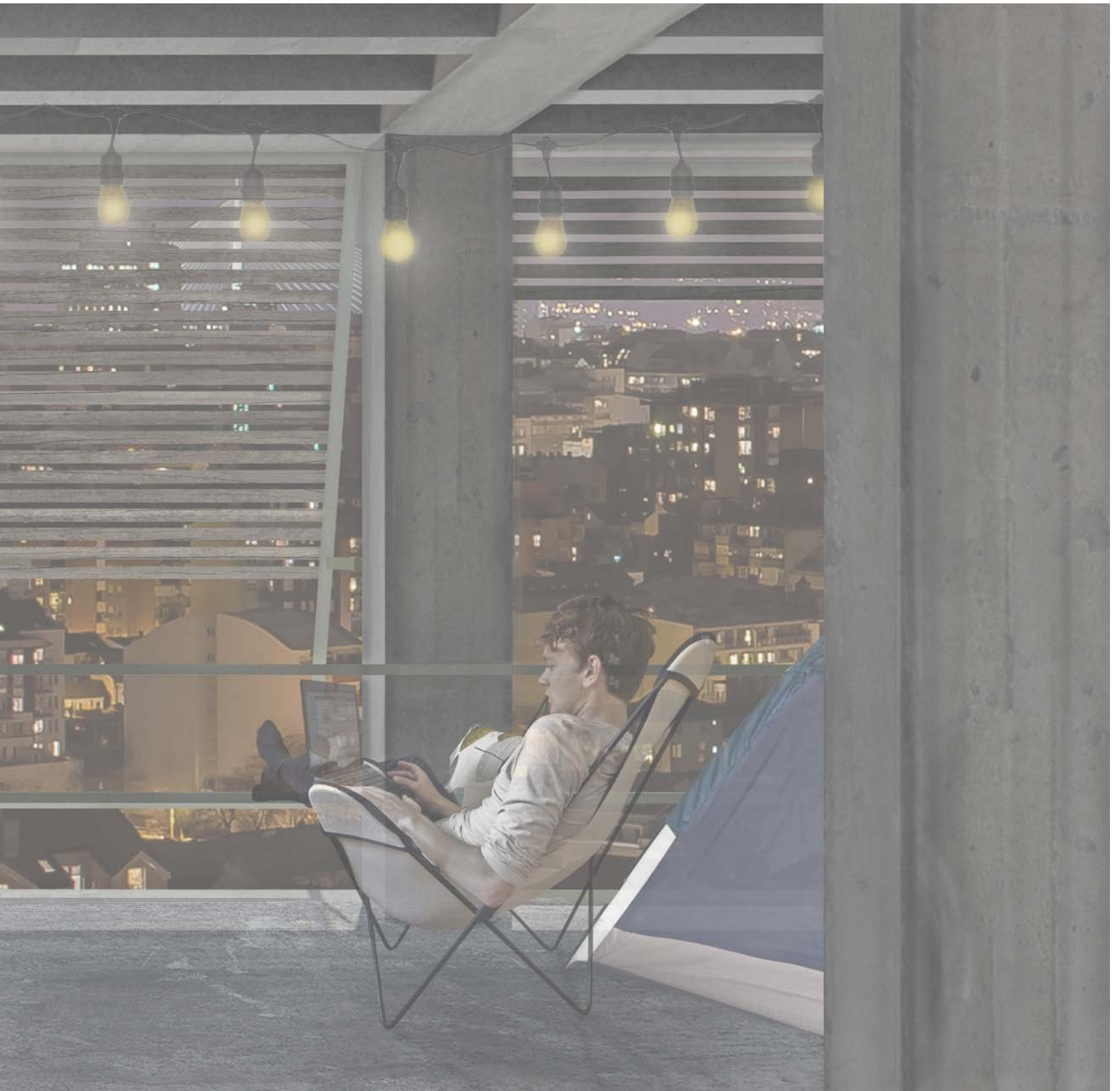

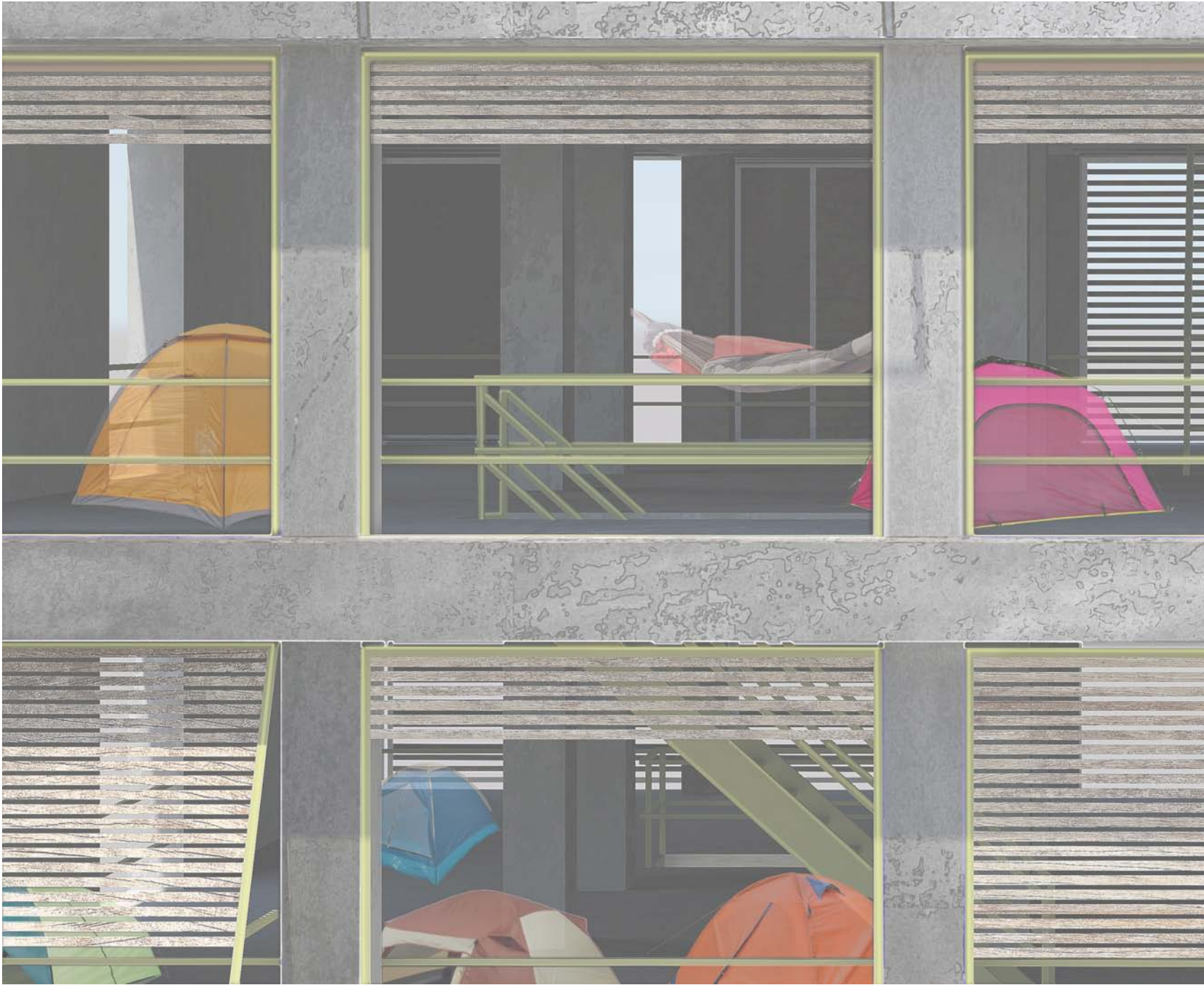

Δυτική όψη
Κλίμακα 1:200

Βιβλιογραφία

Άρθρο: Alpha and Omega of Energoprojekt's Architecture | CAB. <http://www.cab.rs/en/blog/alfa-i-omega-arhitecture-energoprojekta#.U...>, MZ 23-Sep-2013.

Camenzind Belgrade, Imprint No. 2, Srdjan Gavrilovic, Savamala the Myth of City and its spatial-physical Framework, September 2013.

Diener R., Meili M., Mueller Inderbitzin C., Eth Studio Basel. Belgrade. Formal / Informal: A Study on Urban Transformation. Scheidegger & Spiess. 2012.

Flusser V., The Freedom of the Migrant - Objections to Nationalism. University of Illinois Press. 2013.

Monograph on the occasion of the 60th anniversary of Energoprojekt, Energoprojekt Holding plc., 2011.

Urban Incubator: Belgrade, a project of excellence 2013 of the Goethe-Institut. Publication 2013.